

szombat

Klein Rudolf
Kemény István
Pataki Ferenc
Petri Lukács Ádám
Szántó T. Gábor
Térey János
Fűszeres Eszter
és Dibbuk írásai

Újszéland

Gadó János:
Ki képviselje
a zsidókat?

Heller Ágnes:
New York,
New York...

Szombat Szalon

„Újszéland”

avagy zsidónegyed-e az Újlipótváros?

A Szombat folyóirat
és a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület estje

„Az Alkotmány utcával véget ér
a tulajdonképpeni Lipótváros.
Képzeletemben, amely ma is hű
a gyermekkor emlékeihez,
utána még mindig egy-egy ötemeletes
bérházzal megszakított homokbuckák
és ingoványok következnek,
amelyeket a modern kor műszavaival
télien jégpályáknak, nyáron
tenispályáknak neveztek.
Az úgynevezett új-Lipótvárossal
nem veszek tudomást, számomra
nincs a világon. Az a gyanúm,
hogy valamennyi bérház
valamennyi lakásában
pszichoanalízissel foglalkoznak,
és gyalázatosan főznek.”

Hevesi András: *Lipótváros* (1936)

Történetek, hangulatok, életképek

Résztvevők: Gyáni Gábor, Lakner Judit történészek,
Bächer Iván, Németh Gábor, Szántó T. Gábor írók.

Moderátor: Klein Rudolf, építész

Időpont: március 8. szombat, 19.00 óra

Helyszín: Bálint Zsidó Községi Ház
(Budapest VI. ker., Révay u. 16.)

Belépődíj: 500 Ft.

Támogató:
maszre

szombat

2008. február
5768. ádár

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.

Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csőke Zoltán, Peremiczky Szilvia,
Szegő Péter, Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarországi
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

Oktatási és Kulturális
Minisztérium

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2007. január 14-én.

Címlapfotó:
Klein Rudolf

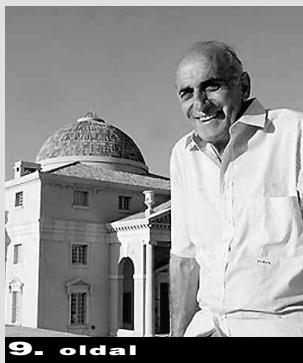
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

ÁLLÁSPONT

- 4** Gadó János
**Egy demokratikus
zsidó képviselő felé**

VILÁG

- 6** Hillary, Obama és a zsidó választók
New Hampshire után, zsidó szemmel
(Gadó János)
- 7** Sabbat, gospel, gitár
Fekete zsidók Amerikában
- 8** Salom, Uganda!
- 9** A palesztin Rothschild és új pártja
(G. J.)
- 10** Heller Ágnes
New York, New York...

HAZAI DOLGAINK

- 12** Lengyel zsidó ízek
a Nagydíófa utcában (Horn Gabriella)

KULTÚRA

- 13** Az emberi szív súlya (Csáki Márton)
- 15** Jill Jacobs
A „Tikkun Olam” története

ÚJZSÉLAND

- 17** Klein Rudolf
Miért lakunk a Wallenberg utcában?
Újlipótváros varázsa, kultúrtörténeti jelentősége
- 20** Kemény István
A kereszteződés, A nap délutánja
- 21** Szántó T. Gábor
Újzséland, Judapest
(Rock and roll)
- 23** „Szenes Hanna volt
a nagy szerelmem”
Pataki Ferencsel beszélget Szegő Péter
- 26** Térey János
XIII.
- 30** Petri Lukács Ádám
A Tátra utcai házibácsi sirámaiból
- 32** Város a városban –
sok cukrászdával (Fűszeres Eszter)

KULINÁRIA

- 34** Dunapark étterem és kávéház
Igény van rá (Dibbuk)

Egy demokratikus zsidó képviselet felé

A magyarországi zsidóság képviselete egyre anakronisztikusabbá válik. Alapja még mindig az 1868-ban létrejött rendszer, amikor az akkori felfogás szerint valóságfelekezetnek tekintett

zsidóság képviseletére a kongresszusi vagy más néven neológ irányzat nyert jogot. Ezen még a kommunista állam által 1950-ben végrehajtott gleichsaltolás sem változtatott: ez is a vallást azonosította a zsidósággal.

A neológ öndefiníció sarokköve, a „mózeshitű” vagy „izr. felekezetű” magyar, a XIX. századi liberális nemzetállam terméke, aminek a magyar zsidókat deportáló magyar állam 1944-ben véget vetett. Ugyan számos zsidó származású ember vallhatja magát elkötelezett magyarnak, de a zsidó közösség képviselőitől ilyen hangok nem hallhatók. Legvilágosabb példája ennek maga a jogfolytonosság hasznélvezője, a – magát hivatalosan mind a mai napig neológnak nevező – hitközség: zsidó önképének középpontjában egyrészt a vallásgyakorlás, másrészt a vészidőszak, az antiszemitizmus, a közösség önvédelme áll.

Sem a neológia világi vezetőit, sem a rabbikart nem hallottam még arról beszélni, mit tekintenek megőrzendőnek a neológia örökségéből. Az alapító atyák (Bacher Vilmos, Blau Lajos) reprint kiadásban megjelentetett művei arról tanúskodnak, hogy egyedül a *Wissenschaft des Judentums* a máig inspiráló példa, noha az utódok ezt jelenleg még inkább csodálják, mintsem művelik.

Hogy az idősebb nemzedék miért ragaszkodik mégis a zsidóság vallásra redu-

kálásához? Talán a biztonságérzet okán. Az ő szemükben a zsidóság nemzeti, etnikai vagy bármilyen más (ön)definíciója a vallási keretek felforgatása, s az üldöztetés rémét idézi fel.

Ennyi jelenik meg tehát a neológ örökségből. A

mai, „hivatalos” magyarországi zsidóság ekképp sokkal inkább jogi és szervezeti, mintsem szellemi örököse a hajdani elődöknek. Az eszme rég eltűnt, de az intézmény megmaradt. Ez sem kevés éppen. A működő intézmény önmagában legitimáló erő, noha az ideologikus beállítottságú forradalmárok az ilyesmit szeretik kinevetni.

A 89 UTÁN FELNÖTT NEMZEDÉK

Kétségtelenül erősebb azonban az olyan legitimáció, ahol a jogfolytonossághoz szellemi alapok is társulnak. A szellem azonban ma már máshol van. Mára felnőtt egy új nemzedék, amely eszmélő korától a szabadságot látta maga körül. Köztük is sok a szorongó, ambivalens, a rendszerbe betagozódó fiatal, de éppen elegendő vannak köztük a bátrabbak ahhoz, hogy elkezdjék felforgatni a zsidó közéletet. Módjuk volt közelről megismerni Izraelt vagy az amerikai zsidóságot, ahol a hagyomány százféle kreatív módon érintkezik a külvilággal. Ők korszerű közegben szólalnak meg: internetes blogokban, vagy kultúrát, szórakozást, zsidó hagyományt elegyítő klubokban, s e közeg üzenetét progresszív körökben gyakran több rokonszenvennel fogadják, mint a hitközségi vezetők kínos megnyilvánulásait.

Afféle második, csendes szellemi forradalom ez – az első, látványosabb 1989 után zajlott, amikor a színre lépő zsidó közép-nemzedék felszámolta a hitközség szellemi és intézményi monopóliumát. Akkor egy pillanatra úgy látszott, hogy az új szervezetek talán a zsidó képviselet jo-

gát is elragadják a hiteltelen hitközségtől, ehhez azonban hiányzott a határozott akarat, a célratörő politizálás.

E mostani megújulás zászlóvivőinek már nincsenek illúzióik: nyíltan és céltudatosan megkérdőjelezzik a zsidó képviselet jelenlegi rendszerét. Elkezdődött a vita arról, milyen legyen az új.

MIÉRT ELŐNYÖS EGY KÖZÖS FÓRUM?

A zsidó szervezetek által létrehozandó közös fórum 1989 óta számos alkalommal napirendre került. Néha a Mazsihisz keretén belül vélték ezt megvalósíthatónak, néha azon kívül.

Van, aki szerint közös képviseletre nincs is szükség. A százezer magyar zsidó többségét, akik nem nyilvánulnak meg, úgysem képviselheti senki, s a különféle zsidó szervezeteknek – az antiszemitizmuson kívül – más közös ügyük úgy sincs. Egyedül a támogatások, illetve a politikai reprezentációs lehetőségek elosztása ügyében kell az államra nyomást gyakorolni (Köves Slomó: Kell-e egységes zsidó képviselet? *Népszabadság*, 2008. január 14.).

Csakhow Magyarországon (mint Európában szinte mindenütt) a zsidók, a zsidóság témája sok tekintetben kiemelt helyet tölt be a közéletben. Különböző ügyekben rendszeresen felmerül az igény a „zsidó álláspont” megismerésére. A terhes múlt, az antiszemitizmus, a kárpótlás, az állami támogatás, a kisebbségek ügye, a világpolitika középpontjában álló Izrael és a Közel-Kelet mind ilyen problémák. Számos alkalom adódhat, amikor jóval hatékonyabb és eredményesebb egy hangon, a „zsidóság nevében” megszólalni. (A hagyomány kérdése nem tartozik ide: jobb, ha a magyar közönség mihamarabb megtanulja, hogy e téren korántsincs mindig egységes álláspont.)

Az együttműködést minimalista alapon képzelem el: a szervezetek éppoly önállóak maradnak, mint voltak, de lesz egy fórum, ahol a zsidókat általában érintő – túl-

nyomórészt politikai természetű – ügyekben közösen hallathatják a hangjukat. Mindemellett a nyilvánosság terein továbbra is szabad a vásár. A fórum az aktív szellemi életet a legkevésbé sem helyettesíti. A gyakorlat meg fogja kívánni, hogy a közösen elfogadott álláspontot a tagszervezetek más csatornákon ne cáfolják, de ez kultúra kérdése, előírní fölösleges. Feltehetőleg időről időre lesznek egyének, csoportok, szervezetek, akik/amelyek egy-egy állásfoglalással vitatkoznak, annak ellentmondanak. A fórum komolyságának, elfogadottságának próbaköve lesz, hogy a közvélemény ennek ellenére az ő véleményét tekint-e mértékadó zsidó álláspontnak.

Magától értetődően a fórum csak a szervezetek tagjai nevében szólhat majd, nem százezer magyar zsidó nevében. Ez azonban nem csökkenti meg nyilvánulásainak súlyát: a demokrácia azoké, akik veszik maguknak a fáradságot, hogy éljenek vele. Itt az számít magyar zsidónak, aki hajlandó ekként megnyilvánulni.

Az e téren komolyabb tapasztalatokkal rendelkező amerikai, brit, francia zsidó közösségek mind létrehozták a maguk fórumát, amely a közös álláspontot közvetíti az ország közvéleménye felé. Ezek gyakorlatilag kizárólag politikai ügyek (antiszemitizmus kérdése, Izrael támogatása, kapcsolattartás a keresztény és a moszlim egyházakkal stb.), amelyek a zsidók túlnyomó többsége számára fontosak, konszenzuálisnak mondhatók, s nem csorbítják a résztvevők autonómiáját. A boldogabb Amerikában a „Nagy Amerikai Zsidó Szervezetek Elnökeinek Konferenciája” napirendjén túlnyomórészt Izraellel kapcsolatos ügyek szerepelnek – náluk ez a közös nevező. Az antiszemitizmus elleni fellépés, a Soá emlékeztetének ápolása, az outreach (az asszimiláltak megszólítása) és a kárpótlás kérdéseiben a nagy amerikai zsidó szervezetek öntevékenyen járnak el, az európai zsidók viszont inkább összetartanak, s ezeket közös összefogással intézik.

A MAZSIHISZ MAI KÉPVISELETI MONOPÓLIUMA...

...két ponton különösen problematikus: 1. a Síp utca szorongásoktól terhes, antiszemitizmus-középpontú világképét találja zsidó álláspontként a közvélemény

felé; 2. a magyar állam által a zsidóknak nyújtott, közel hárommilliárd forintos juttatást a közösség számára ellenőrizhetetlen módon költi el.

1. A vészorkorszak örök mementó marad a történelemben, de felelőtlen dolog egyedül ezt állítani a zsidó énkép középpontjába. A zsidó közéletet ma már a szellemi sokszínűség jellemzi. Anakronisztikus, hogy a magyar zsidóság nevében szólók mindebből mit sem tükröznek, a Síp utcában alig tud valaki angolul, nem ismerik a sajtósóvivő intézményét stb.

2. Ma senki nem látja tisztán, hogy a zsidóság számára juttatott állami támogatás miként hasznosul. Nem tudjuk, hogy a Mazsihisz által fenntartott intézmények (iskola, konyha, zsinagógák, kórház, öregek otthona, temetők) mennyi pénzt visz-

Ha a jelentősebb szervezetek összefognak, létrehozzák a zsidó koordinációs testületet, s a fontosabb ügyekben rendszeresen hallatják a hangjukat, akkor egy idő múlva nehéz lesz őket megkerülni

nek el, mibe kerül a Síp utca legalább százfős bürokráciája. Nem tudjuk, milyen jogcímenek érkeznek a Mazsihisz kasszájába az állam által juttatott támogatások, járadékok, s hogyan gazdálkodik ezzel a szervezet.

A valódi változás egy gazdasági átvilágítással venné kezdetét, amelynek eredményét az átvilágító cég már a zsidó szervezetek képviselőiből alakult tanács kezébe tenné le. Ez lenne az igazi forradalom: a Mazsihisz vezetése alighanem ettől fél legjobban. Vagy öt éve ez a javaslat egyszer már elhangzott egy közgyűlésen, de akkor sikerült megfűrní. Maga a számvizsgáló bizottság elnöke (!) mennydörgött ellene, mondván: csak nem fogunk az antiszemiták kezére játszani! S a jámbor közgyűlés leszavazta az átvilágítást.

A Mazsihisz egy ilyen javaslatra minden bizonnyal azt válaszolná, hogy belső pénzügyeihez senkinek semmi köze. Csakhogy aki „a magyar zsidóság nevében” szól a nyilvánossághoz és ezen a jogcímen részesül juttatásokban, az a magyar zsidóság felé elszámolással is tartozik.

REFORM VAGY „FORRADALOM”?

Egy koordinációs testület, fórum (bár-hogy nevezzük) úgy jön létre, hogy a bártak elszánják magukat és létrehozzák. Az államra várni fölösleges, nem is vall civil kurázsira. Az állam amúgy sem szívesen avatkozik zsidó belügyekbe. (Bizonyítja ezt a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány működése is: a felügyeletet gyakorló minisztérium új zsidó szervezetet akkor von be, ha erről a zsidó közegben már kialakult a konszenzus.) Az államot az „igazságosabb elosztás” indokával beavatkozásra biztatni pedig annyit jelent: nem mi határozzuk meg az elosztás arányait, hanem a hatalomra bízunk ezt, s legfeljebb a fülébe sugdosva próbáljuk befolyásolni.

A Mazsihisz kezdeményezésére várni önáltatás: nem érdeke a változás. Ha a jelentősebb szervezetek összefognak, létrehozzák a zsidó koordinációs testületet, s a fontosabb ügyekben rendszeresen hallatják a hangjukat, akkor egy idő múlva nehéz lesz őket megkerülni, és felléphetnek az állam felé: tessék bennünket is partnernek tekinteni. Ebből a pozícióból már a Mazsihiszt is felhívhatják együttműködésre.

A 2005 novemberében teljes fegyverzetben színre lépett Zsidó Közösségi Fórum olyan kezdeményezés volt, amelyről akkor azt hihettük, komoly folytatása lesz. De a ZSKF a reformok fórumaként jött létre, nem forradalmi szervezetként.

Ha azonban a Mazsihisszel szembeni alternatív zsidó fórum lehetséges résztvevőit keressük, ma sem igen találunk jobb kiindulópontot, mint a ZSKF résztvevőit. (A flódniaikció kezdeményezőinek mindenesetre ott a helyük.) Kérdés, e szervezetek közül vajon hányan hajlandók a „forradalmi tetterre”, az eddigi status quo megkérdőjelezésére. Ha az alapító tizen-nyolc szervezetből tíz vállalkozik erre, már érdemes elindulni. Ha egyszer elindultak és sikeresen vették az első akadályokat, a lendület már továbbviszi őket: kialakítják az együttműködés szabályait, az újonnan jelentkezők felvételének körét és módját, a szavazati arányokat, stb. A nagy kérdés az, lesz-e elég ember, akikben megvan mindehhez a „kezdősebség”.

Csádó János

Hillary, Obama és a zsidó választók

New Hampshire után, zsidó szemmel

Hillary Clinton nyerte a New Hampshire-i és a nevadai előválasztást a Demokrata Párt berkeiben, s ez az amerikai zsidók többségének kedve szerint való: köreikben az egykori first lady, jelenleg New York állam szenátora a legnépszerűbb elnökjelölt.

Egy nemrég közzétett felmérés szerint Hillary Clintont támogatja 53 százalékkal, utána 41 százalékkal a republikánus Rudy Giuliani következik, s messze leszakadva harmadik a demokrata John Edwards.

AKI ZSIDÓ, (MÁR NEM MINDIG) LIBERÁLIS

Úgyszintén New York-i éveinek köszönheti zsidók közötti népszerűségét Rudy Giuliani, aki a város polgármestereként sokat tett az emberibb életkörülmények kialakításáért, majd a szeptember 11-i terrortámadás napjaiban is megmutatta rátermettségét.

Az amerikai zsidók hosszú évtizedek óta két nagy ügyet támogatnak (számtalan kisebb ügy mellett) elkötelezetten: a liberális belpolitikát és Izrael biztonságát. Liberálisként sok évtizeden át a Demokrata Párt szilárd hívei voltak, hiszen ez a párt hordozta zászlaján a diszkrimináció elleni küzdelem jelszavát.

A fenti képet azonban mostanra már árnyalni kell: mióta – úgy 1968-tól kezdve – az etnikai és nemi diszkrimináció rohamos gyorsasággal szorult vissza Amerikában, immár a Republikánus Párt is magától értetődőnek tekint mindezen értékeket, s a zsidók közül sokan okafogyottnak tartják az egyoldalú demokrata párti kiállást. A republikánusoknak immár számottevő (noha szám szerint még kisebbségi) tábor van a zsidók között, s a politikában

rendkívül aktív zsidóság mindkét párttal jó kapcsolatokat ápol. Így például a jobboldali zsidó szavazókat mozgósító *Republican Jewish Coalition* éppoly aktív, mint demokrata megfelelője. A számtalan zsidó szervezet egyik legbefolyásosabbja, az *American Jewish Committee* (AJC) mindkét párt nagyágyúit meghívja szokásos éves tanácskozására.

KICSIT IJESZTŐEK

A cikk elején említett vizsgálat azt is kimutatta, hogy – ami a demokrata jelölteket illeti – a kérdezettek 70 százaléka vélekedett kedvezően Hillary Clintonról, 48 százaléka John Edwardsról, míg az utóbbi napok sztárja, Barack Obama csupán 45 százalékot kapott. Ennek ellenére minden jelölt befolyásos támogatói között akadnak zsidók: így Obamát New Hampshire-ben maga az állam demokrata kongresszusi képviselője, Paul Hodes pártfogolta.

Rudy Giuliani, a zsidók kedvenc republikánusa ugyanakkor rosszul startolt: pártjának jelöltjei közül 9 százalékkal csak negyedik lett, s a következő, floridai választásokra sem jósolnak neki nagy sikereket a közvélemény-kutatók. A zsidóknak így alighanem meg kell barátkozniuk a két esélyes republikánussal, John McCainnel és Mike Huckabee-vel.

Az első, Arizona állam szenátora, vietnami veterán, kissé ijesztő színben tűnik fel – legalábbis a *National Jewish Democratic Council* ismertetésében: ádáz ellensége az abortusznak, hisz az „intelligens tervezésben” (ez a teremtés mítoszának korszerűsített változata), és úgy véli, hogy Amerika, ez a „keresztény nemzet”, jobban járna, ha keresztény elnököt választana. (Utóbbi utalás Barack Obamára, akiről – alaptalanul – azt állították, hogy Indonéziában töltött

Mindez nem holmi múltó szeszély: first lady korszaka, s főleg hétévi szenátori (New York állam) működése során Hillary Clinton bensőséges kapcsolatokat épített ki a zsidó szervezetekkel.

Nem is nagyon tehetett volna másként: New York állam (és város) az Egyesült Államok legnagyobb zsidó centruma, a 3,5 milliós zsidó népesség nem kis mértékben képes befolyásolni a választási eredményeket. (Ugyanez a helyzet Kaliforniában és Floridában, az ország második és harmadik zsidó centrumában.) Ám a zsidók országos létszámánál (ami az amerikai népesség alig két százaléka) többezre nyom a latban szervezettségük, a politikai vezetőkkel kialakított jó kapcsolataik.

gyermekévei során iszlám fundamentalista iskolába járt. Obama – mint stábjja leszögezte – gyakorló keresztény, egy chicagói gyülekezet tagja.) McCain véleménye nem éppen muzsika a zsidók fülének. Viszont McCain egyik fő zsidó támogatója, Fred Ziedman (Bush elnök régi híve Texasból) azt hangsúlyozza, hogy McCain evangéliumi keresztény meggyőződése Izrael melletti elkötelezettséget is jelent. (A jelenlegi elnök is egyebek közt ez okból pártolja a zsidó államot.)

Ugyanilyen ellentmondásos zsidó szempontból az Iowában még első, New Hampshire-ben már csak harmadik Mike Huckabee, korábban baptista lelkész, jelenleg Arkansas állam kormányzója. Huckabee nemcsak a pro-life (abortuszellenes) mozgalom elkötelezett híve, hanem, mint közölte, nem hisz az evolúcióban, „vissza akarja vezetni Amerikát Krisztushoz”, s aláírt egy konzervatív felhívást, melyben egyebek közt az áll, hogy az asszonyok rendeljék alá magukat férjüknek. Talán nem véletlen, hogy zsidó támogatója a szintén mélyen vallásos Jason Bedrick, New Hampshire állam kongresszusi képviselője, egy Chabad zsinagóga előjárója. Huckabee azonban még azzal együtt is nehezen fog utat találni a zsidó választók szívéhez, hogy nemrégiben kijelentette: a palesztin államot talán Egyiptomban vagy Szaúd-Arábiában kellene létrehozni. Ugyanakkor hiba lenne őt vallási fanatikusnak tekinteni: noha ellenzi az abortuszt és a melegeházaságot, pártolja a bevándorlást, érzékeny a környezeti kérdésekre, a szegénység problémájára, és ellensége a faji megkülönböztetésnek.

Ami a külpolitikát illeti, a számos belpolitikai kérdésben hajthatatlan republikánusok épp ilyen eltökéltek a külpolitika egyes területein, mindenekelett az iszlám fundamentalizmus elleni harcban. Míg a demokrata jelöltek az iraki csapatcsökkentés és az Iránnal folytatott tárgyalások hívei, Giuliani és McCain nem táplál illúziókat az iszlám fundamentalizmussal kapcsolatban. Ez pedig hosszabb távon Izraelnek is hasznára lehet: ám az amerikai zsidó választók e téren már nincsenek egy véleményen.

Gadó János

Sabbat, gospel, gitár

Fekete zsidók Amerikában

Az Amerikában élő feketék (píszí szóhasználat: „afroamerikaiak”) túlnyomó része keresztény, 10-15 százalékuk moszlim (ez az arány számottevően növekszik), és – bármilyen meglepő – akadnak köztük zsidók is.

Arányuk valószínűleg az amerikai feketék egy százalékát sem éri el, de azért szép számmal vannak közösségeik. Ezek egyike a *Beth Shalom* gyülekezet, amely a Dél-Chicagóban élő feketék közül verbuválja híveit. Rabbijuk, Capers Funnye, azzal tűnik ki, hogy aktívan részt vesz a zsidó közösségi életben.

Ez ismét meglepő lehet – már miért ne venne részt benne? Nos azért, mert Amerikában a fekete zsidó gyülekezetek gyakran éppúgy elkülönülnek, mint a fekete protestáns közösségek. Vannak ugyanakkor e megosztottságnak zsidó sajátosságai is. Az afroamerikai zsidó gyülekezetekben – egyfajta fehérellenes antikultúra részeként – elterjedt a meggyőződés, hogy ők maguk az eredeti, az „igazi” zsidók, s a

fehérek csupán bitorolják ezt a jogcímet. A zsidók körében erős anti-rasszista hagyomány a beilleszkedést segítő, viszont a halachikus szigor épp az ellenkező irányba hat. A zsidó közösségbe kerülni mindig is jóval nehezebb volt, mint kereszténnyé válni. A feketék többsége pedig vonakodik a formális betérés aktusának eleget tenni, mivel ez sértené „eredeti zsidó”

One World...

The Jerusalem Report gives you what no other magazine offers: a penetrating firsthand look behind the local, national and international headlines in the dynamic Jewish World.

We connect you to a shared experience.
We connect you to your world.

...Just Pages Apart

Subscription Information at:

The Jerusalem Report, P.O. Box 1805, Jerusalem 91017 Israel

E-mail: jsubs@jreport.co.il Website: <http://www.jrep.com>

Tel.: 1-800-574-574 Fax: 972-3-5613699

önérzetüket. A magukat „Hebrew” vagy „Israelite” néven emlegető fekete zsidó közösségek külön rabbiképző akadémiát tartanak fenn.

Funnye valószínűleg az egyetlen fekete rabbi, aki tagja a helyi rabbitanácsnak, valamint számos más zsidó intézménynek. Kapcsolatokat épít Chicago többi zsinagógájával is. Mindez úgy volt lehetséges, hogy a város rabbini bírósága előtt formálisan is betért. Ettől kezdve gyülekezetének minden újonnan belépő tagjától (eddig mintegy negyven főtől) megkövetelte ugyanezt, s így leomlottak a gyülekezetet a mainstream zsidóságtól elválasztó gátak.

„Mindez azonban nem változtat meggyőződésünkön, hogy Ábrahám, Izsák és Jákob színes bőrű zsidók voltak” – jelenti ki a rabbi. Gyülekezetének szokásai számos ponton eltérnek a számunkra megszokottól. A hagyományos, héber nyelvű tóraolvasás után ortodox, de angol nyelvű imakönyvből (*Artscroll Siddur*) énekelnek: a gospelkórust dob és gitár (valamint CD-lejátszó) kíséri. Felhangzik a „Lift Every Voice” nevű közismert dallam, melyet sokan a „Feketék Nemzeti Himnusza” néven emlegetnek. Joshua Salter, a gyülekezet másik rabbija úgy mondja drósóját, mint egy baptista prédikátor: öles léptekkel rója az emelvényt, párbeszédet folytat híveivel, akik a „Taníts!” és „Halleluja!” kiáltásokkal válaszolnak. Az istentisztelet végeztével a férfiak nem kézfogással, hanem homlokuk háromszori összeütésével kívánnak egymásnak jó szombatot – a három ősatyára emlékezendő.

Nyakkendőjüket gyakran Afrika térképe díszíti.

A sabbati tanítás, mely az előljáró szájából hangzik el, leginkább dörgő politikai szónoklat aktuális politikai ügyekről, egyebek közt a Bush-kormányzat hitványságáról.

Funnye rabbi, mint gyülekezetének sok más tagja, fekete metodista közösségben nőtt fel. Történetük gyakran hasonló: nem érezték otthon magukat a kereszténységben, mígnem ráleltek a zsidóságra. Alighanem megkönnyítette számukra mindezt a néger rabszolgák számára mindig is reményt nyújtó Exodus mítosza: a kivonulás a szolgaságból a szabadságba.

JTA/Szombat

Salom, Uganda!

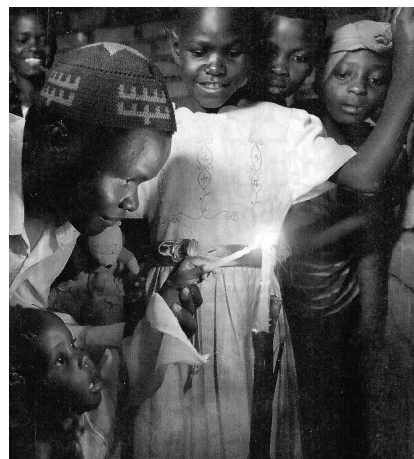
A bozotos pusztaság közepén egy zsidó hitre tért törzsi vezető közösséget alapított a XX. század elején. A néhány száz fős közösség a mai napig küzd, hogy életben tartsa hitét.

A keréknyomokkal szabdalt, vörös agyagos barázdák mentén férfiak igyekeznek a leszálló estében. A manióka- és gyapotcserjék szegélyezte ösvény a kunyhók között kanyarog, majd egy kis vályogházikóhoz vezet. Az asszonyok és a gyerekek már ott vannak, kitakarítottak és elkészült az étel. Ideje meggyújtani a gyertyákat.

Úgy ötvenen szoronganak egy viharlámpa körül. A gyékényeken gyerekek alszanak. Régies zsoldárdallamok visszhangoznak. A ceremóniát Enos Keki és Mose Madoá vezeti, vállukon *talisszal*, az imasállal. *Salom!* Ma este sabbat van, és hanukka negyedik estéje a Palisához tartozó Putti zsinagógájában. Itt, 250 km-re északkeletre Uganda fővárosától, Kampalától, egy maréknyi afrikai ízelgeti a zsidó létet.

1913-ban Szemei Kakungulu, aki sokáig az angolok szövetségeseiként harcolt, visszavonult, miután az angolok elárulták és nem tették királlyá, amint ígérték. Elfordult az angolok keresztény hitétől, és belemerült az Ótestamentumba. Meg akart tanulni héberül, s tartani akarta a mózesi törvényeket. De mindezekelőtt a körülmetélésre kerített sort. Törzse, a bamalakik nemtetszése dacára 1919-ben végrehajtotta a szertartást, s ezzel kezdetét vette Abayudaya (Izrael gyermekei – luganda nyelven) története.

Kakungulu 1928-ban meghalt, de a közösség addigra már háromezer főt számlált. A múlt idő, majd Idi Amin Dada diktátor véres uralkodása (1971–79) a kihalás szélére juttatta a közösséget. Az 1980-as évek végén már nem voltak többen háromezernél, több-

ségük öreg. Míg végre a fiatalok kibucba szerveződve újraélesztették hitüket.

Noha az ugandai zsidók legfeljebb hétszázan vannak, kétféle irányzatot követnek: a namanyonyi zsidók konzervatívok, míg a százharminc putti zsidó ortodoxnak vallja magát. „Az iskolában gyermekeinket Krisztus-gyilkosnak bélyegzik” – állapítja meg szomorúan Enos Keki, a putti közösség szellemi vezetője. Namanyonyiban legalább nem történik efféle: a zsidó iskola a környék minden gyerekét befogadja, megkülönböztetés nélkül. Namanyonyiban van egy kis pénz. Az alig 15 km-re lévő Puttiban nincs.

A válás 1995-re nyúlik vissza. Egy amerikai zsidó szervezet, a Kulanu, amely az elszigetelt, kicsi zsidó közösségeket támogatja, ekkor kezdett érdeklődni az ugandai zsidók iránt. A namanyonyi közösség 150 gyermekének iskoláztatását finanszírozta, s támogatta a kapcsolatteremtést konzervatív és reformrabbikkal. A 2000-es évek elején a vallásos amerikaiak kijelentették, hogy készek hivatalosan betéríteni az abayudayákat, noha nincs örökletes kapcsolatuk a kiválasztott néppel. Azzal a feltétellel, hogy *mikvét* építenek, ahol mindannyian megmerítkeznek.

Ezt a namanyonyi zsidók elfogadták. A puttik elutasították, mert ők a johan-nesburgi bét din elismerését szerették volna megszerezni. A szigorú johan-nesburgi bét din szabályozza a kasrutot az egész afrikai kontinensen. A puttik

ezért egyelőre nem is esznek húst, mert nem felkészültek a rituális vágásra. És nem is részesülnek a Kulanu adományozóinak bőkezűségéből, akik a „hivatalos” namanyonyi közösséget privilegiálják.

ENOS ÉS SIRA MAJD NEM KIVÁNDOROLTAK IZRAELBE

Hogy néhány shillinghez jussanak, a putti asszonyok színes kipákat készítenek. Enos az interneten reklámozza ezeket amerikai és dél-afrikai zsidóknak. A közösség tyúkfarmot is létre akar hozni.

A hanukkai és a szombati ünnepi vacsorán halból lakmározhatunk. A nők és a gyerekek kint esznek az éjszakában, amíg a férfiak egy szál gyertya fényénél ülve kezüket a Sira (Enos felesége) készítette rizshegybe merítik. Ők ketten kis híján elmentek Izraelbe, a kis Mirjammal a hónap alatt. Nairobi-ban visszafordították őket valami vízumprobléma miatt. Azóta az abayudayák lemondtak álmukról. „Dél-afrikai barátunk figyelmeztetett minket – magyarázza Mose Madoa –, hogy Izraelben elvesztenénk a lelkünket és identitásunkat, mint az etióp falasák. Hogy inkább meg kéne próbálnunk Ugandában zsidónak lenni.”

ELFELEJTETT „TÖRZSEK” MALITÓL CHILÉIG

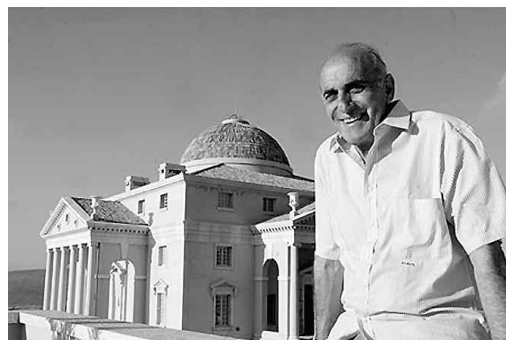
Szerte a világon különféle közösségek vallják magukat zsidónak, noha nem mindig tudnak felmutatni történelmi vagy származási kapcsolatot Mózes leszármazottaival. Mizoram-ban (India), a Szaharában vagy Tombuktuban (Mali) csakúgy, mint Kínában vagy Chilében kis közösségek hivatkoznak zsidó ősökre, ugyanúgy, mint a ruandai és burundi tuszik, akik a kuszi birodalom leszármazottainak mondják magukat. DNS-tesztekkel izolálni tudtak genetikai markereket, amelyek közösek a mostani zsidók és néhány ilyen csoport között. A genetikusok zsidóknak minősítették a jemeni és a lesotói közösségeket. Dél-Afrikában a lembákat is „hitelesítették”, de vallásgyakorlatuk nem győzte meg a rabbinitást.

A L'Express cikke nyomán

Szél Júlia

A palesztin Rothschild és új pártja

Palesztin Fórum néven új politikai mozgalom alakult Ramallahban Munib al-Masri, 73 éves milliárdos, a leggazdagabb palesztin vezetésével.

Az alakuló ülés idejére videokapcsolat kötötte össze Gázát Ramallahal, jelezvén, hogy az új mozgalom mindkét területen szerveződni kíván, és nem veszi tudomásul a jelenlegi politikai megosztottságot.

Az Amerikában tanult al-Masri a Nyugati Parton az – alacsony fordulatszámú működő – gazdaság legkülönbözőbb ágazataiban rendelkezik érdekességgel, a telekommunikációtól a bankokon át a turizmusig. Célközönsége ennek megfelelően a stabil gazdaságra és nyugalomra áhítozó középosztály, amelynek megtakarításai, beruházásai a kaotikus politikai helyzetben örökös veszélyben vannak. (Ahol fegyveresek soron kívüli és gyakran ingyenes kiszolgáltatást követelnek maguknak boltokban, szerelőműhelyekben, kórházakban, ott jól működő gazdaságról aligha lehet beszélni.) Al-Masri ugyanakkor hangsúlyozza az oktatás és a jóléti programok fontosságát a (túlnyomó többségben lévő) szegény rétegek számára.

Több száz üzletember és magasan képzett szakember neve szerepel az alapítók között, jelezvén, hogy ezúttal nem össznépi mozgalom, hanem rétegérdeket képviselő politikai párt lépett színre. E pragmatikus szemléletmód óriási újdonság a palesztin politikában, ahol ed-

dig a népi felszabadító retorika volt az uralkodó, hol szélsőbaloldali (Fatah), hol islamista kiadásban (Hamasz).

Egyenesen hallatlan, ahogy al-Masri a palesztin államról és a békéről beszél. *„Álmod a független palesztin állam a Nyugati Parton, Gázában és Kelet-Jeruzsálemben, amely Palesztina területének huszonkét százalékán fog megalkulni. A béke érdekében elfogadom ezeket a határokat. Szomszédok vagyunk, akiknek szükségük van egymásra, és képesek egymás mellett élni.”*

Az új mozgalom/párt jövője meglehetősen bizonytalan egy olyan közegben, ahol a politikai pluralizmus eddig nem működött, és bevezetésének kísérlete (a 2006-ban lezajlott választás) polgárháborút eredményezett. Al-Masri hívei már bejelentették, hogy jelölteket állítanak a legközelebbi választásokon – erről azonban egyelőre senki sem beszél, hiszen a palesztin társadalom még az előző választást sem heverte ki. Igény volna az új pártra, mivel a Nyugati Parton az emberek harmada nem bízik a két nagy párt egyikében sem. Csupán az a kérdés, hogy a palesztin politikai kultúrában, ahol a fegyveres milíciáké a meghatározó szerep, lehet-e komoly szerepe egy nyugati stílusú középpártnak.

G. J.

HELLER ÁGNES

New York, New York...*

A képek arról az épületről készültek, melyben kilenc esztendeig laktam...

Lakásom a 22. emeleten volt, magyar számítás szerint a huszadikon. Ugyanis Amerikában a földszint is emeletnek számít, továbbá sehol sincsen 13. emelet. A szállodákban sem. A 12. emelet után azonnal a 14. emelet következik. Tipikus esete annak, ahogy az emberek becsapják magukat. Bár a 13. emeleten lagnak, azt nem így hívják... Nem a tények, a nevek érdeklik őket. A dolog az, aminek nevezzük. Ha tizenharmadiknak neveznék a tizenharmadik emeletet, akkor senki sem venné meg az ottani lakásokat. De ha tizenkettediknek vagy tizennegyediknek kereszteljük el a tizenharmadikat, akkor nyugodtan megveszik.

Lakásomról nem maradt kép. Februárban eladtam, most már más lakik ott.

Nagyon szerettem ezt a lakást, ahogy mindig szerettem azokat a lakásokat, melyeket én választottam. Így például azt az ötödik emeleti lakást is, amelyben 1997-ig éltem... „Szerelem első látásra.” Sosem szerettem bele első látásra egy férfibe, minden szerelmem korábban már a barátom volt. Már jól ismertem, legalábbis azt hittem, hogy jól ismerem. De a lakás más. A lakás esetében valóban minden az első látásra eldőlt.

A West End sugárúti lakásunk esetében is már így történt. 1988-at írtunk, egy évvel a rendszerváltás előtt, amire akkor, még legszebb álmunkban sem gondoltunk. Emigránsok voltunk. Mindaddig béreltük a lakásainkat, két esztendő alatt hármat, de most eldöntöttük, hogy véglegesítjük magunkat, veszünk egy lakást. Gyuri külön költözött

A Columbia Condominium épülete New Yorkban

Alizával, így ketten maradtunk, de mégis tágas lakásra áhítoztunk.

Abban a pillanatban, hogy azt a bizonyos három szobás, étkezőkonyhás lakást megláttam az ötödik emeleten, már tudtam, hogy ez, és semmi más nem kell nekem. De persze Gyuri és Feri nem voltak meggyőzve, így még számtalan lakást megtekintettünk. Én tudtam, hogy feleslegesen, bár ki tudja. Szerintük azonban a keresés sosem felesleges. Persze végül ők is rájöttek

arra, hogy az első a legjobb. És megvettük ezt az ötödik emeleti (amerikai hatodik emeleti) lakást.

Csináltattunk számtalan könyvespolcot, beépített szekrényt. Remek volt. Kivéve a régi vágású fürdőszobát, melyből csak egy volt, de nem lehetett modern fürdőkádát és két fürdőszobát várni egy század eleji épülettől, mivel a század elején az amerikaiak sem tisztálkodtak még annyit, mint manapság. (Voltam olyan házban, ahol több fürdőszoba volt, mint szoba).

Ez a ház már annyiban is régi vágású volt, hogy a liften az ember nem jöhetett fel egyedül. Egy liftes ember működtette. Ha el akartunk menni, csöngettünk, és a liftes ember feljött értünk. A liftesemberek idősebb új bevándoroltak voltak, vagy olyanok, akik saját etnikai enklávéjukban éltek és sosem tanultak meg angolul. Volt köztük, aki magyarul tört néhány szót. Egy másik Feri orosz nyelvtudását gyakorolta. Ez volt az első olyan New York-i lakásunk, ahol nem volt szükségünk mosógépre, minthogy a kollektív mosó- és szárítógépet használtuk.

Minden új lakás új életformával jár.

Mindaddig volt ugyan televíziónk, de nem volt kábel, s így alig használtuk. Ebben az új lakásban jelent meg a kábel, s ezzel – Melbourne után először – a választék. Ott folytattuk, ahol abbahagytuk. Feri már régen a detektívsorozatokot szerette, most is azokat néztük esténként, de nagyobb adagokban, nagy kanállal. Nagy kanállal a szó szoros értelmében. A készüléket a nagy előszobában tartottuk, vele szemben kétszemélyes dívánnyal, és tévézés közben táplálkoztunk. Gyümölcsöt majd sajtot ettünk, hozzá bort ittunk. Feri, velem ellentétben, a fagyaltot is szerette, nála erre is sor

került. Igyekezett úgynevezett diétás fagyaltot enni, mintha sokat számított volna... Mérleg volt a fürdőszobában.

Nagy volt a lakás, így nagy házat is vittünk. New Yorkban először hívtunk meg vacsorára nagyobb vendégséget. Feri ambicionálta, hogy New York „krémje” nálunk töltsön egy-egy estét. Volt nálunk vacsorázni többek között Danto, Susan Sontag, Irwin Howe, Eric Hobsbawm, Tony Judt, Ira Katznelson és a kollégáink. Továbbá számos magyar vendégprofesszor is, mint például a jogi egyetemen oktató Sólyom László (akiről akkor senki sem tudhatta, hogy majdan államelnök lesz) és Sajó András (aki mindig pesszimista volt, és az is maradt). Nem vagyok nagy szakács, de hála Istennek, a pörköltet bármely állatból készült is, mindenki szerette.

A nagy ebédlőasztal körül jó beszélgetések folytak. Voltak, akik „labdázni” szerettek, azaz egymásnak adták a szót, de voltak egész estét betöltő emberek is, mint Eric Hobsbawm, aki nem fogyott ki az anekdotákból, remekül adott elő, és jó vicceket is pompásan mesélt. Ami a politikát illeti, ellenkező oldalon álltunk, Hobsbawm békeharcos volt és Amerika-ellenes, mi pedig szovjetellenesek. Bár mindenki őszintén kimondta véleményét, nem feszítettük a húrt. Magántársaságban itt nem illik kiabálni.

Susan Sontag Konrád Gyuri *A látogatójáról* lelkendezett, mely Camus *Pestisére* emlékeztette.

Danto akkoriban már búcsút mondott az analitikus történetfilozófiának (híres könyvét ugyan még egyszer kiadta némi változtatással), és teljes mértékben a kortársi képzőművészetek szellemi pártolásának szentelte életét. Akkoriban még nem ismerték a „posztmodern” kifejezést, de Danto már ezt a szellemet fejezte ki. A pop-art ugyan nem volt az ízlésem, ahogy ma sem az, de Danto elméletei érdekesek voltak. Ő élesen hadakozott a „nagy elbeszélés” ellen. Ami a legnagyobb hatást tette rám, az a kínai festészet volt Danto előadásában. Talán ettől kezdve érdekelték a kínaiak a legjobban, az úgynevezett „keleti kultúrák” (borzalmas kifejezés!) közül, s kezdtem itt is válogatós lenni. A Tang-dinasztiabeli zománcozott agyagedényeket már ekkoriban

„felfedeztem”, bár másik kedvencem, a 18. századi Nanking központú függőkeres-festészet (hanging scroll) csak akkor került közel hozzám, amikor már a Metropolitan Múzeum állandó vendége voltam.

Nemrég olvastam Eric Hobsbawm önéletírását, melyben, többek között, megmagyarázza, hogy miért maradt a legtöbb értelmiséggel ellentétben, máig tagja a Kommunista Pártnak. Igaz, hozzáteszi, hogy ha Közép-Eu-

Kijelenteni, hogy Izrael „elavult”, mert ma már túl vagyunk a nemzetállamok korán, annyi igazságot tartalmaz, hogy pillanatnyilag megint napirendre került a birodalomépítés, például az Európai Unió esetében.

rópában, és nem Angliában él, akkor valószínűleg nem így döntött volna. Visszaemlékezve a New Schoolban töltött éveire, elmondja, hogy bár tanítani nem szeret, de itt legalább színes és érdekes diákokkal találkozott. Idéz a *Bicikliző majomból* is, de nem utal a közös emlékekre. Eric ugyanaz maradt, mint aki egy negyed évszázaddal korábban volt.

Ugyanez nem mondható el Tony Judtról.

Tony Judt Ferihez állt közel. Mondhatnám, hogy a francia forradalom hozta őket össze. Mindketten jóban voltak Furet-vel, aki mindkettejüket rokonlekekként üdvözölte a francia történelem viharos szakaszainak megértésében (közölte is franciául Feri Jakobinismus-könyvének egy fejezetét). Mind Feri, mind Furet halottak voltak, amikor kezdett nekem Tony Judt nem tetszeni. Félreértés ne essék. Továbbra is nagyra becsültem tudását és elokvenciáját. De egyre kevésbé szerettem és szeretem politikáját. S nála mint történésznél és kultúrtörténésznél, a politika mindig egyúttal ideológiát is jelentett.

Az első baj akkor jelentkezett, amikor megtámadta a francia filozófia két nagy generációját. Pontosabban szólva, amikor a francia filozófusokról meglehetősen általánosítva azt bizonygatta, hogy mindig diktátorokkal szemeztek, és mindig terrorista, antidemokratikus rendszerek vezetőit istenítették. Mikor Judt könyve megjelent, éppen megszerettem Derridát, aki halálosan meg volt sértve. Nemcsak a saját nevében, hanem a francia

filozófia nevében is. Az ő szemében mindez egyenes rágalom volt. Nos, éppen az az érdekes, hogy nem egészen volt az. Judt ugyanis úgy hamisított, hogy igazat mondott. „Pusztán” erősen szelektálta, hogy mi az, amiről beszélt. Mert persze igaz, hogy Sartre Hruscsovval és Castróval barátkozott, ahogy az is igaz, hogy Foucault üdvözölte az Ajatollahot (Khomeini – a szerk.), s hogy Deleuze-nek már az sem tetszett, mikor Foucault véleménye minderről

magváltozott. De Derridának mégis volt. Mert hol maradt ugyanezeknek a filozófusoknak a kiállása az emberi jogokért, a szovjet intervenciók ellen, vagy akár a börtönreformért? Az eset azért érdekes, mert tipikus, és tipikusan megtévesztő...

Ha jól meggondoljuk, nagyon nehéz több összefüggő mondatban úgy hazudni, hogy abban valami igazság ne legyen. Amit Hitler a versailles-i szerződés igazságtalanságáról mondott, igaz volt, s az is igaz volt, hogy autótutat építtetett. Teljesen igaz volt Lenin megítélése az első világháborúról, s nem fér kétség ahhoz sem, hogy Sztálin építtette fel a moszkvai metró. Judt sántító igazsága nem volt ennyire durva, de azért igazságtalanság volt.

Legújabbán Judt ugyanúgy jár el Izraellel, ahogy korábban a francia filozófusokkal. Itt is ideológiává változtat egy ellenszenvet. Ebben az esetben a hamisításhoz vezető egyoldalúság nemcsak sértő, de veszélyes is, mint-hogy az ellenszenv nem személyes, hanem politikai természetű, pontosab-

ban szólva, politikai ítélethez vezet. Kijelenteni, hogy Izrael „elavult”, mert ma már túl vagyunk a nemzetállamok korán, annyi igazságot tartalmaz, hogy pillanatnyilag megint napirendre került a birodalomépítés, például az Európai Unió esetében. De körülbelül még száz évet kellene várunk ahhoz, hogy ebben a vonatozásban, történészként, lelkiismeretesen végiggondolt megállapítást tegyünk.

De hadd térjek vissza a West End-sugarútra.

Csak az év egy (akkor nagyobb) részét töltöttük a lakásban, gyakran utaztunk Melbourne-be a Monash Egyetem meghívására az ottani télen, a New York-i nyáron. Ezt sajnáltam, mert a nyár a kedvenc évszakom még az izzasztókamra New York-ban is, még egy légkondicionáló nélküli lakásban is. Ilyenkor a New York-ba látogató magyaroknak adtuk át a lakást. Akkoriban kevés volt a Soros-ösztöndíjjal érkező honfitársaink devizatartaléka. Ahogy Solyom és Sajó együtt vacsoráztak nálunk, úgy lakott Kéri Laci és Stumpf István is együtt nálunk.

A kilencvenes években, még Feri halála előtt, mindez véget ért. Feri érdeklődése Budapest felé fordult. Itt gyűjtötte össze vacsorákra, partikra azokat az embereket, akiket érdekesnek és fontosnak tartott. Halála után ennek is vége lett. Nekem más a természetem, az emberek „összehozására” nincs tehetségem. Csak szűk baráti kört és diákokat hívtam meg már az alatt a két év alatt is, amikor még mindig ebben a régi és nagy lakásban éltem. Közben Gyuri egy időre hozzám költözött, de amikor állást kínáltak neki Budapesten, azt elfogadta. Nem volt kedvem egyedül lakni egy nagy lakásban. Megtehettem volna. Miért nem volt kedvem, máig sem igazán tudom. Talán mert megkívántam magamnak egy uszodát.

* Részlet a szerző New York-i éveivel foglalkozó önéletrajzi kötetéből, amely a közeljövőben jelenik meg a *Múlt és Jövő* kiadásában. A szövegben szereplő Feri Fehér Ferenc filozófus, a szerző néhai férje, Gyuri pedig közös fiuk.

Lengyel zsidó ízek a Nagydiófa utcában

„Már kisleányként zenéltem, mindig zené vett körül. Játsoztam gettóban, játszottam koncentrációs táborban is, amikor a krematóriumok teljes gőzzel dolgoztak, és amikor leszállt a füst, akkor egyedül maradtam, és azt mondtam magamban, hogy ennek a zenének élnie kell, és látják, él ma is – mesélt életéről a Szombatnak az „utolsó klezmer”, vagyis Leopold Kozlowski.

Egy zsidó könyvesbolt megnyitójára jött Budapestre, ahol *A legszebb zsidó dalok és dallamok* című könyvét és *Az utolsó klezmer* című lemezét dedikálta. A nyolcvankilenc éves zenész életéről Yale Strom amerikai rendező forgatott nagy sikerű dokumentumfilmet *Az utolsó klezmer* címmel, 1994-ben. A film nyomán világhírnévre szert tett, Maestro Kozlowskiként is ismert zenész Spielberg filmjében, a *Schindler listájában* is közreműködött, nemcsak szereplőként, hanem a gettóban és a koncentrációs táborban játszódó részek zenei konzulenseként.

A Lvovi konzervatóriumban és a krakkói zeneművészeti főiskolán tanult, zeneszerzőként és zongoristaként is elismert Kozlowski így emlékezett az amerikai rendezővel való közös munkára: „Én mondtam, hogy nem vagyok színes, de Spielberg ragaszkodott hozzá, hogy szerepeljek, s azt mondta, csak magamat adjam. Voltak nagyon nehéz jelenetek, mert én magam is túlélő vagyok, nagyon sok emlék visszajött. Iga-

Az „utolsó klezmer”

zából nem is kellett rendezni engem ebben a szerepben, az életem volt a rendező. Azt mondják, kétféle film létezik: az egyiket megrendelésre, a másik fajtát belső készítésre készítik. Spielberg filmje ez utóbbiak közé tartozik. Bár ő nem élte át ezt az egész szörnyűséget, de megérezte a lényegét: forgatás közben láttam, hogy bizonyos jelenetek után visszavonult, beült a kocsijába és átélte, feldolgozta magában azt a jelenetet, aztán visszajött, s folytattuk a munkát.”

Kozlowski, aki egykor a jiddis nyelvű darabokat játszó varsói zsidó színház vezetője is volt, a mai napig rendszeresen tanít. Kenyéből, Amerikából, Németországból is jönnek tanítványai, és zenél, illetve zsidó színházi programokat szervez a krakkói Klezmer Házban (Klezmer Hozist), melyet az egykori mikve épületében nyitottak egy szállodával és könyvesbolttal együtt. Annak idején Varsóban – mesélte Kozlowski – a zsidó színház mellett jiddis iskola is működött, ahol a lengyel színészek a nyelvet megtanulták, mivel 1968-at követően Lengyelországban a háború után megmaradt zsidóság szinte teljes egészében elhagyta az országot. A darabokat is inkább turistáknak és lengyeleknek játszották – egyébként szinte mindig telt házzal –, mégpedig úgy, hogy a jiddis szöveg fordítását fülhallgatóval követték a nézők. Kozlowskit nemrég

felkérték egy Los Angeles-i Klezmer Akadémia alapítására és vezetésére is, amit az idős zenész csak akkor vállalna el, ha Krakkóban működhetne. Arra a kérdésre, hogy mit jelenthet a klezmerzene a világ távoli részéről érkező zenészeknek, Kozłowski azt mondta: ez a zene a szívből jön, nem lehet lekottázni, nem lehet ugyanazt a dalt kétszer ugyanúgy eljátszani. Ebből a szempontból nagyon hasonló a cigányzenéhez – amit igen jól ismer, hiszen több mint tíz éven át vezetője volt egy roma zenekarnak. Arról is beszélt, hogy a klezmerzenére mindig hat az adott ország népzeneje is, így más a Magyarországon, Lengyelországban vagy Oroszországban játszott klezmer. „Ez a zene az emlékezés zenéje, történeteket mesél: mint például annak a Moritz nevű cipésznek a történetét, aki egy pincében dolgozva az ablaka előtt elhaladó cipők kopogásából mindig megismerte a saját maga által készített darabokat, s annak örült legjobban, amikor szombatontként a rabbi lépteit hallotta. Egy napon aztán nagyon kellemetlenül kopogó lépteket hallott: a Gestapo jött érte, hogy elvigyék.”

*

A Krakkóban már két könyvesboltot is működtető Austeria Kiadó lengyel vezetője Wojciech Ornat is Budapesten járt a Nagydiófa utcai könyvesbolt megnyitóján. Az elsősorban idegen nyelvű, főleg angol, de héber, francia, német és jiddis nyelvű kötetek mellett magyar könyveket is kínáló bolt tulajdonosa elmondta, hogy reméli, ez a bolt is segít majd abban, hogy Budapesten is a krakkóihoz hasonlóan pezsgő zsidó kulturális élet legyen. A kiadó szerint a jiddis nyelv egyfajta „lingua franca” volt a régióban, s a nyelv egykor betöltött fontos szerepét varsói példával magyarázza: a háromszázéves zsidó lakosságnak egykor otthont adó városban volt idő, amikor ötven különböző, jiddis nyelvű napilap jelent meg „Lengyelországban egyre kevésbé van antiszemitizmus” – állítja Ornat, s hozzátette, hogy ez Jan Tomasz Gross, Amerikában élő lengyel történész néhány éve kiadott könyvének is köszönhető, mert Jedwabnei pogromot ismertető, Lengyelországban igen viharos fogadtatást megélt mű elsőként szembesítette a lengyeleket valós történelmi múltjukkal.

Horn Gabriella

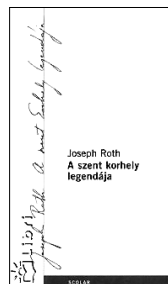
Könyvmoly

Csáki Márton rovata

Az emberi szív súlya

Akad olyan elemző is – Báthori Csaba –, aki lamedvovnyiknak, a harminchat igaz ember egyikének tekinti Joseph Rothot, ezt a tarhás alkoholistát, ezt a hontalan, leharcolt slemilt. De nem arra tanítanak-e minket az álhúshas királyok és a haszid mesterek, amit – az igazak legendáját elemző tanulmányában – Gershom Scholem mond, vagyis hogy „ne mondjunk senkiről erkölcsi ítéletet”, mert „ezek az emberek többé-kevésbé paradox módon rejtve, álcázva gyakorolják az erényeket”? Roth valóságos Luftmensch: tényleg semmije sem volt. Miután felesége elmeorvosintézetbe került, az ő lába alól pedig a szó szoros értelmében kicsúszott a talaj – hazája, a Monarchia felbomlásával együtt élete is darabokra hullott –, menthetetlenül lecsúszott, hogy aztán alkoholtól felpuffadt arccal, szeretőitől támogatva jelenjen meg barátainak temetésén. Elzúllásában azonban – főleg annak tükrében, amit az alkoholról ír – hajlamosak vagyunk valamiféle, kora bestialitásával szembeni eltökéltséget látni, ahogy meséken – hogy ne mondjuk: a zsidó-keresztény hagyományon – szocializálódott erkölcsi érzékünk is gyakran véli az evilági nyomorúságot, mintegy a lelki gazdagság és tisztaság garanciájának. Ám Roth erényeiért eddig sem a csorbult igazságérzet kezekedett, hanem a könyvei. Ezeket olvasva emberi nagyságában még kevésbé van okunk kételkedni, mint a fenti tényekben, az „álcában”: a bizonyíték pusztán annyi, hogy történetei megszabadítanak bennünket a feszengéstől, ha róla szólva a szívről, a tiszta szívről beszélünk.

Joseph Roth:
A szent korhely legendája,
Budapest, Scolar Kiadó,
2007, 224 oldal, 2200 Ft.

Azért van ez így, mert három történetében (*A hamis súly*, *A szent korhely legendája*, *Leviatán*), melyek e kötetében szerepelnek – de *Jób* című kisregényében is –, az érzelmesség olyan fokát közelíti meg, amit – akár Aléchem esetében – épphogy képesek vagyunk elnézni. Egy-egy jelente, fordulata már-már túl szentimentális, noha ezzel is csak azt sejteti meg velünk, miféle mélyen emberi igény fedezhető fel még a giccsben is. A részek érzelmessége ez, de Roth ismeri a mértéket, és olyan őszintén nyúl a kiszámítható szűzsékhez, mintha ő volna az első, aki felmutatja igazságukat. Hogy vissza tudja adni e történetek eredeti ragyogását, és valódi mesévé, példázattá, tanítássá váljanak a keze alatt – nos, erre csak olyan valaki lehet képes, aki hisz a csodákban, más szóval – mint mondtuk – tiszta szíve van. Persze Roth elbeszéléseinek összetéveszthetetlen világa elsősorban a Monarchia peremvidékének, gyermekkorai tájainak atmoszférájából táplálkozik, amit legzseniálisabban – ez jellemző Babel vagy Singer írásaira is – a szereplők nevei idéznek meg. „Egy történetnek már eleve része az a hangulat, ami a névből árad. [...] Egy jól kitalált név, a maga klímájával befolyásolja az eseményeket” – mondja Bodor Ádám, és gondolhatnánk-e másra a Leibusch Jadlowker név hallatán, mint egy kétes, zsidó bűnözőre a zlotogrodi járásból? Arról a vidékről, ahol röpükben fagynak meg a madarak, ahol az emberek szamogonkát vedelnek, „Isten-

re csak a bűn előtt gondolnak”, és bár Kisinyovnál nagyobb várost még sosem láttak, minden becsületes embert bizonytalanul fogadnak, tudván, hogy „még nem teljesen elveszett”. Ez a fagyos, idegen világ fogadja Anselm Eibenschütz mértékimestert, aki egész életét az államnak szentelte. Nem önszántából jött: felesége unszolására, aki semmivel sem idegenebb számára, mint a táj, így a nyugodt évek reménységéből csak az a megérzés marad, hogy sorsa ezen a helyen fog beteljesedni. És valóban: Eibenschütz szétesik; házassága tönkremegy, inni kezd, majd a környék elsőszámú közellenségének tartott – egyébként általa lecsukatott – Jadlowker szeretője körül kezd legyeskedni. Ám a magányos mértékmeister bűne nem az, hogy enged az érzékeinek – hiszen „a kéretlen kívánság is, mint a villám, hirtelen támad, és épp arra a helyre csap le, ahonnan kiindult, tudniillik az emberi szívbe. Úgyszólván belevág saját szülőhelyébe” –, hanem amikor a szegény melamed megbüntetésével próbálja demonstrálni azt, ami végleg odalett: jelleme szilárdságát. „És szívem a szolgálatban nincsen” – jelenti ki Eibenschütz, beszennyezve ezzel lényének azt a parányi, érintetlen részét, ahol a bölcsesség fészkel, és egy midrás szerint az ember testének közepén helyezkedik el. Ugyanígy bukik el a *Leviatán* korallkereskedője, Nissen Piczenik, aki megriadván a konkurenciától „hamissal keverte a valódit, ez pedig még rosszabb volt, mintha csupa hamisat árult volna”. Bizony, még Andreas, *A szent korhely legendájának*, ennek az emigráció kiszolgáltatottság-élményéből született írásnak a főhőse sem kerülheti el a halált; ez a nyilvánvalóan Roth alteregójaként azonosítható koldus hozzászokik a csodához, ti. hogy mindig sikerül pénzhez jutnia, de tartozását – legalábbis ebben a világban – már nem képes visszafizetni. Haláluk mégsem annyira büntetés, mint inkább „hazatérés” – mondjuk a tenger mélyére, a korallokhoz – vagy igaz és hamis mértékének megismerése. Tisztaságuknak – mert mindenek dacára azok – és a Nagy Mértékmeister kegyelmének végső bizonyítéka, hogy megadatik nekik mindenki vágya: a könnyű halál.

A Nagy Mértékmeister paradox, a haszidok és más misztikusok logikáját igazoló szavai – „minden súlyod hamis, és

mégis mind igazi” –, az isteni megbocsátásban való rendíthetetlen hit azt mutatja, mennyire zsidó, illetve keresztény író volt Roth. Mintha csak minden, nagyregényeire jellemző iróniáját levetkezve bűnbánatot gyakorolna ezekben a történetekben; gyónás ez házasságról, kiútlanságról, kudarcról, amit a különös, sóhajtozó-ismétlő, magányos motyogást idéző prózanyelv – „De a reggel is hervadt volt. Hervadt volt a reggel. Még a reggel is hervadt volt” – csak megerősít. Claudio Magris például külön könyvet szentelt annak a hatásnak, amit a keleti zsidó hagyomány Rothra gyakorolt, aki megérezve az utolsó pillanatot, jó néhány stétl végigjárt, és riportokban számolt be az ott tapasztaltakról. Akárcsak egy igaz ember, aki magára veszi mások lelkiismeretét, hisz akkoriban a nyugati zsidóság hozzáállását e kérdéshez a legnagyobb jóindulattal sem lehetett együtt érzőnek nevezni. Olyan szellemek, mint Rosenzweig vagy számos más értelmiségi, akikre a keleti zsidóság kultúrája revelációként hatott – közülük nem egy találkozás hatására tért vissza a zsidósághoz –, jellemző módon az első világháború keleti frontjain szolgálva találkozott először haszidokkal. Ennek ellenére mégsem érezzük meglepőnek, hogy meggyőződéses katolikus volt: feltehetően a hitnek egy olyan átadhatatlan módját gyakorolta, az a fajta „anarchisz-

tikus morál” vezérelte, amit csak a nagy lázadó utópisták és a nagy misztikusok ismernek. Kissé homályosan ott rejlett ez már abban is, hogy éppen a haszidizmus érintette meg, amelynek nagyjai a változatos zsidó hagyomány keretein belül – életvezetésüket, tulajdonságaikat tekintve – talán a legközelebb állnak azokhoz, akiket a kereszténységben szentnek szokás nevezni.

Állítólag a lamedvovnyikok azonnal meghalnak, ha leleplezik őket. Roth korát nem jellemezték efféle felismerések. Temetésén – mint Báthori utószavában olvasom – senki nem volt hajlandó kaddist mondani, kommunista barátai kifütyülték a monarchista szónokokat, a zsidók félrehúzódtak a keresztényektől, és viszont. Halála talán – maradva a misztika terepén – egy másik elképzeléssel hozható összefüggésbe, mely szerint „a Messiás csak olyan korban jön el, amely vagy teljesen tiszta, vagy teljesen bűnös és romlott”. E szörnyű lehetőségre, a bűn általi megváltásra az egyik talmudi bölcs a következőképp felelt: „Lehet, hogy eljön, de én nem akarom látni.” Roth – aki utolsó leveleiben az Antikrisztus koráról írt, és a pokol uralmát jósolta – valószínűleg szintén nem akarta látni a „teljes bűnösség korának” beteljesedését, és ezért távozott, egy franciaországi szegénykórházban lehelve ki lelkét, még idejében: 1939-ben.

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes éves
előfizetési díj 15 500 forint
Megrendelhető
a szerkesztőségben, telefon:
210-5149, fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

SZERETNÉNK ÖNT IS
OLVASÓINK TÁBORÁBAN ÜDVÖZÖLNI.

SZERZŐINK A TÉNYFELTÁRÓ ÚJSÁGÍRÁS,
A KORTÁRS IRODALOM, PUBLICISZTIKA
ÉS GRAFIKA ÉLVONALBELI KÉPVISELŐI.
PÉNTEKENKÉNT KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ AZ **ÉS**-RE!

JILL JACOBS

A „Tikkun Olam” története

Talán nincs még egy olyan kifejezés, melyet progresszív zsidó körökben egyidejűleg annyira szeretnének és utálnának, mint a „*tikkun olam*.”

Ez a kifejezés, melyet általában a „világ helyreállításaként” fordítanak, egyesek számára motivációt jelent, hogy bekapcsolódjanak a társadalmi igazságosság előmozdításáért folyó munkákba, míg mások szerint a kifejezés olyannyira túlhasznált, hogy ma már gyakorlatilag nem jelent semmit.

Jómagam kamasz koromban találkoztam ezzel a fogalommal. Tudtam, hogy a zsidók részt vettek mindenféle politikai akciókban, s akkoriban a „*tikkun olam*” kb. annyit jelentett, hogy karácsonykor meleg levest osztottunk, vagy ruhát és konzerveket gyűjtöttünk a szegényeknek. Egyetemen már találkoztam olyan – magukat kimondottan szekulárisnak tartó – zsidókkal, akik számára a zsidóság egyenlő volt a *tikkun olam*-mal, mely pedig a radikális politikával volt egyenlő. A rabbi-képzőben pedig azzal küszködtem, hogy megértem azokat a misztikus szövegeket, melyekben a *tikkun olam* az összetett Isteni egység helyreállítási folyamatát jelentette.

A *tikkun olam* mára már a „cool” zsidóság központi elemévé vált, a kifejezést mindenki használja, Bill Clintontól az afro-amerikai baptista prédikátorig, s kb. mindent jelent, a Tóra-tanulástól az önkéntes szociális munkán és az Izrael államnak való adománygyűjtésen keresztül, a palesztin állam létrehozásá-

nak támogatásáig. Találkoztam már olyan zavarba ejtő utalásokkal, hogy a „*tikkun olam* profetikus értékei” vagy a „*tikkun olam* parancsolata”. Mivel egy poszt-biblikus kifejezésről van szó, a *tikkun olam* ugyanúgy nem szerepel a prófétai könyvekben, mint ahogyan nem tartozik a *micvák* (parancsolatok) közé. ám mivel ezt a fogalmat leginkább a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettséggel – különös tekintettel a jótékonykodásra –, és az önkéntességgel azonosítják; a *tikkun olam* tartalma összeolvadt a *cedaka*-val (szegények anyagi támogatása), a *g’milut chasdim* (szerető jóság) cselekedeteivel, és a *cedek* (igazságosság) fogalmaival.

Mivel a *tikkun olam* kifejezést olyannyira kitágították, hogy vonatkoztatható bármilyen olyan cselekvésre vagy hitre, mely a kifejezést használó értelmezésében hasznos a világ számára, egyes zsidó társadalmi aktivisták és gondolkodók már egyáltalán nem kívánják használni a kifejezést. „*A Tikkun Olam helyreállítása*” [Judaism 50:4] című esszében, Arnold Jacob Wolf, aki arról panaszkodik, hogy a zsidóságot lassacskán kizárólag a haladó politikával azonosítják, ezt írja: „véleményem szerint mindez azzal kezdődött, hogy eltorzították a *tikkun olam* jelentését. Egy tanítás, mely eredetileg a kompromisszumról szólt, a rabbinikus törvények pontosításáról, visszanyeséséről és humanizálásáról, továbbá Isten Világának misztikus újra-összerakásáról, nos ez a furcsa, csak félig megértett fogalom egy óriási ernyővé vált, mely alá beállhat bárki, aki valamilyen morális aggodalommal, vagy pitiáner politikai csodaszerrel rendelkezik.”

Ahelyett azonban, hogy a *tikkun olam* kifejezést egy az egyben kidobnánk, vagy – ahogyan egyesek javasolják –

egy húszéves használati moratóriumot hirdetnénk, magam részéről inkább azt tartom célszerűnek, hogy szőjük össze azt a négy jelentést, melyet a zsidó történelemben lefed ez a kifejezés: nevezetesen, az Örökkévaló birodalmának eljövetelével kapcsolatos várakozást, mint ahogyan az Alenu kezdetű imában megjelenik; a fizikai világ megőrzésére való midrási felszólítást; a társadalmi rend megőrzésének rabbinikus vágyát; valamint azt a luriánus meggyőződést, hogy mi magunk helyre tudjuk állítani az Isteni tökéletességet. Az általam javasolt meghatározás valahol félúton van aközött, hogy a *tikkun olam*-ot csak egy nagyon konkrét teológiai vagy jogi folyamatként határozzuk meg, vagy pedig úgy használjuk, hogy beleértünk minden társadalmi cselekvést, vagy a társadalmi igazságosságért folyó bármilyen munkálkodást.

A KIFEJEZÉS TÖRTÉNETE

A *tikkun olam* kifejezés egészen a 2. századig nyúlik vissza, népszerűsége, mint vallási fogalom, az elkövetkező századokban hol felívelt, hol lehangolt. Mind tartóssága, mind a pillanathoz alkalmazkodó fogalmi rugalmassága egyaránt lenyűgöző. Más közismert zsidó fogalmakkal szemben, mint például a *salom*, a *sabbat* vagy a *cedek*, a *tikkun olam* kifejezés nem szerepel a Bibliában, és a Talmudban is csak egy-két óvatos megfogalmazásban. Mégis, sokak számára ez a kifejezés a zsidóság egyik *de facto* pillérévé vált.

Magukat a szavakat nem lehet könnyen lefordítani. A „*t-k-n*” héber ígét általában úgy fordítják, hogy „megcsinál” „megjavít”, de azt is jelentheti, hogy „megalapít”. Mint látni fogjuk, ezek a szavak sajátos környezetükben különböző tartalmakkal telítődnek. Az „*olam*” szót általában világnak fordítják, de jelenthet örökkévalóságot, különösen a bibliai és egyéb nagyon korai szövegekben. Így a „*l’olam*,” szó a Bibliában, valamint a liturgikus, illetve a modern héberben egyaránt azt jelenti „örök” (örökké tartó). Az *olam* kifejezés, még amikor a fizikai világra utal, akkor is hordoz valamiféle állandóságot. Ezekhez a bonyodalmakhoz még hozzátehetjük, hogy nem mindegy, hogy a *tikkun olam* „*olam*-ja” milyen

„világra” is utal. Egyes esetekben ugyanis a fizikai világra utal, máskor a társadalmi világra, s megint máskor a megvalósult Isteni világ álmára. Mindezek a kérdések egyaránt bonyolulttá és jelentés-gazdaggá teszik a „*tikkun olam*” kifejezést.

ALENU: AZ ISTENI KI-RÁLYSÁG LÉTREHOZÁSA

A *tikkun olam* kifejezés legkorábban a valószínűleg a 2. században keletkezett *Alenu* imában szerepel. Az eredetileg a Ros Hásánai liturgiához tartozó ima ma az összes napi liturgia záróimája. A – valószínűleg a 13. századra datálható – változtatás, mely által az évente egyszer elmondott ima átkerült a napi (azon belül is, a háromszor elmondott) imák közé, önmagában is tanúsítja, milyen erősen rezonálhatott ez a kompozíció sok-sok nemzedéknyi zsidó számára.

Az *Alenu* első része Isten hatalmasságáról beszél, és az Isten, illetve a zsidó nép közötti sajátos viszonyról. A második rész pedig bevezeti azt az ígéretet, hogy az Isteni hatalom idővel betölti majd az egész világot. Ebben a második részben található a sor: „*I'taken olam b'malchut Saddai*” – „hogy a világot a „Mindenható birodalmára alapozd”.

Hogy megértsük a „*I'taken olam*” kifejezés jelentését vissza kell lépünk, és megvizsgálunk azt a kontextust, amiben megjelenik. Mint említettük, az *Alenu* második része Isten végső uralmának ígéretével foglalkozik. Közvetlenül a *tikkun olam* fogalmának bevezetése előtt a szöveg annak az időnek az eljövételét reméli, amikor „a bálványokat eltüntetted a földről, és a hamis istenek mind kivesznek.” Közvetlen a *tikkun olam* ígéretét követően pedig, azt kívánja a szöveg, hogy jöjjön el az az idő, amikor „minden hús és vér Nevedet említi”. Az Isteni uralom győzelme azt feltételezi, hogy megszűnik az ellenállás minden porszeme.

Mai pluralista fülünknek más vallások elutasítása intoleránsnak és tértőnek tűnhet. A legtöbb mai zsidó, aki számára értékkel bír a *tikkun olam* kifejezés, nem is úgy értelmezi ezt a terminust, mint felszólítást arra, hogy mások is a Zsidók Istenét imádják.

Némi vigaszt nyújthat, ha az *Alenu* szövegét – persze a maga történeti kon-

textusában – viszonylag univerzalisztikusan értjük. Ezen ima bibliai ihletése nem abban áll, hogy ismételten felszólít a bálványimádók és ezek oltárainak elpusztítására, hanem inkább abban a viszonylag radikális ígéretben, amely Ézsaiás 56:7-ban található: „*Szent hegyemre viszem föl ezeket, és megvidámítom őket imádságom házában; egészen égő és véres áldozataik kedvesek lesznek oltáromon; mert házam imádság házának hívatik minden népek számára!*”

Persze az ilyen apológiák csak részben meggyőzőek. Mi több, az *Alenu* ima arroganciája az egyik oka annak, hogy bizonyos közösségekben – beleértve azt, ahol magam is imádkozom – nem is mondják ezt az imát hangosan, és végképp visszautasítják azt a vidám, „kihirdetős” hangnemet, ahogyan megnyomják az ima végét. Egyes reform és rekonstrukcionista közösségekben már át is írták a szöveget. De ha függetlenítjük magunkat a bálványimádás konkrétumaitól, vagy feltételezzük, hogy más vallásokban nem a bibliai vagy a korai rabbinikus értelemben vett „bálványimádás” folyik, akkor ebben az imában felismerhetjük azt, hogy a „világ megjavítása” annyit jelent, hogy az Isten jelenvalóvá válik a világ minden szegletében. A mi fel fogásunkban Isten illetén való megjelenésének nem feltétele más vallási gyakorlatok felszámolása, sokkal inkább csak az, hogy mindezekben felismerjük a valódi Isteni tulajdonságokat.

Egyik kommentárjában a tizenharmadik századbeli spanyol liturgiaturdós, David ben R. Josef Abudraham kifejti, „Mikor a tisztátalanságot eltüntetik a világból, akkor szerte a világban visszatér az Isteni jelenlét, és helyreáll a világ rendje” [*Seder Tefillot Rosh Hashanah, Dibbur HaMathil „Al ken”*]. Modern kontextusban úgy tudjuk átültetni a tisztátalanság eme fogalmát, hogy azt mondjuk, a *tikkun olam* eredményeként eltűnhetnek az olyan „tisztátalan” – az isteni jelenlét kiterjedését akadályozó – jelenségek, mint a szegénység és a diszkrimináció.

Fordította: Csillag Gábor

Forrás: www.pilpul.net

TISZTÚJÍTÁS A MAZSIKÉBEN

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület lapzártánk után, január 20-án tartotta tisztújító közgyűlését.

A jelenlévők mintegy 62 százaléka Kirschner Pétert választotta meg a Mazsike elnökének. A vezetőség tagja lett Deák Gábor, Hoffman Iván, Janklovics Tibor, Olti Ferenc, Rajki András, Róbert Péter és a korábbi elnök, Sági György.

A közgyűlés a Számvizsgáló Bizottság (Róna Róbert, Ratkóné Korodi Ilona és Sarlós Júlia) tagjainak mandátumát az évi rendes közgyűlésig meghosszabbította.

Elfogadták a 2007-es pénzügyi beszámolót és a 2008-as költségvetést.

Előfizetői akciónk nyertesei

A Szombat 2008-as előfizetési akciójának nyereménysorsolásán a fődját, két izraeli repülőjegyet dr. Fehér István (Budapest) nyerte.

Mazsike-naptárat nyertek:

Dr. Papp János (Budaörs)
Győri Zsidó Hitközség.
Jung Péter (Budapest)
Friebert Gyula (Markaz)
Duttersko Gyula (Karcag)
Zilahi Krisztina (Budapest)
Kiss István (Budapest)
Zóber György (Budapest)
Póka Péter (Budapest)
Éliás Józsefné (Budapest)

Minden előfizetőnk könyvajándékot kap.

Kérjük, hogy a nyertesek, illetve budapesti előfizetőink az előfizetést igazoló szelvénnel hétfői vagy csütörtöki napokon, délután 13.00–17.00 óra között látogatásnak el szerkesztőségünkbe (Budapest, VI. kerület, Révay u. 16.), és vegyék át nyereményüket. Vidéki előfizetőinknek postán juttatjuk el a nyereményeket.

KLEIN RUDOLF

Miért lakunk a Wallenberg utcában?

**Újlipótváros varázsa,
kultúrtörténeti jelentősége**

Mellékletünk fotóit Klein Rudolf készítette

A kultúrtörténet az építészeti és városi együttesekben a harmóniát, az egységes emberi akarás kőben/téglában történő megvalósulását méltányolja, akár a céhmesterek által épített középkori bártfai főtérrel legyen szó, akár pedig a modern vállalkozói világ pesti együtteseiről. Nem csoda, ha meggondoljuk, hogy a globalizálódó világban az összhang, a társadalmi és az építészeti egység azok a kivételek, melyek azt a reményt táplálják, hogy talán még van lehetőség egyensúlyi állapotra, harmóniára ember és ember, ember és a környezet között.

Ez az a vonás, amely Budapestet nagyra teszi, még akkor is, ha egyes épületei talán lemaradnak más világvárosokéi mögött: itt középkori székesegyház nincs (a nagy budai középkori zsinagóga sincs feltárva), de még a barokk sem hagyott hátra a bécsiéhez fogható emlékeket. Ám tudjuk, hogy a megfelelő műemlékekkel rendelkező város egységét milyen könnyű tönkretenni – Frankfurtot a második világháború és az azt követő jóléti állam, Londont a világháborún túl a thatcherizmussal induló fokozott merkantilizmus fosztották meg eredeti karakterétől, harmóniájától.

Lehet érvelni amellett, hogy a modernitás eszméjében eleve benne van a „kreatív rombolás”, ami magában rejti az összhang megbontását, és egyesek szerint a műemlékvédelem a fejlődés gúzsba kötése. De ez nem teljesen igaz: az igen egységes klasszicista Pestet felváltotta ugyan az eklektikus város-

szövet, mely kevésbé harmonikus, ám utcái elég koherensek még, hogy várost alkossanak a szó hagyományos értelmében. Inkább a bérházudvarok világa kifogásolható, mely már sokak számára nem biztosított egészséges lakókörnyezetet.

A függőfolyosóra nyíló 19. századi szoba-konyhás lakások nyomorúságára adtak választ Európa-szerte a két világháború között épült *Siedlungok*, telepek (peremvárosokban levegősen komponált lakóegységek, némi központi funkciókkal), melyek mögött egységes kéz, szociális gondoskodás, közigazgatási szellem munkált. Ám a *Siedlungok* alapvetően ellenségesen viszonyultak a meglévő városszövethez, melyben hiányolni vélték a kollektív akarást, higiéniai megfontolásokat – benapozás, levegőztetés –, és megkíséreltek új lapot nyitni a várostörténetben. A *Siedlungokat* önkormányzatok, esetleg nagyobb cégek építtették, tehát egyéni, alulról építkező spontaneitásról, ami a városi kultúra legnagyobb vívmánya, nemigen lehet beszélni. A *Siedlungok*, amint későbbi igen méltánytalan utódaik, a második világháborút követő lakótelepek – a vasfüggöny mindkét oldalán! – az individualitás háttérbe szorulását hozták magukkal.

Újlipótváros erénye éppen az, hogy vállalkozói alapokon, a pesti építészeti hagyományokat megtartva és feljavítva, a helyi lakossággal harmóniában valósult meg. Budapest szerencsés volt: az építész-városépítő szakma megtanulta a 19. század során, hogy miként kell az egyéni törekvéseket – akár építészeti becsvágyról, akár beruházói kapzsiságról legyen szó – kordában tartani, és úgy képviselni a közt, hogy az egyéni is megmaradjon. Újlipótváros újabb blokkjai elutasították a hagyományos városszövet egészségtelen udvaros házait, az egyes házak udvarainak légterét egyesítették egy nagy udvar, azaz kert/park formájában, de az egyes épületek lakói külön gondozták a rájuk eső kertrészt. Ezt nevezik keretes beépítésnek. Ám az alaprajzban a némileg hasonló bécsi „hófkotól” (Karl-Marx-Hof, Karl-Renner-Hof stb.) eltérően itt mégis városról van szó: ez nem „munkás-Versailles”, hanem a középosztály számára épült

világ, ahol a házak egymástól különböznek, de mégis hasonlóak. A közös nevező az építészeti nyelv, egy „mérésékelt modernizmus”, az avantgárd lehűtött, polgáriasított változata. Neves, zömmel zsidó építészek építettek itt: Barát Béla és Novák Ede, Fried Miksa és Fenyves István, Hámor (Hamburger) István, Hofstätter Béla és Domány Ferenc, Jakobik Gyula, Löffler Sándor, Politzer Miksa, Somogyi György, Szőke Imre, Stärk Marcell, Tauszig Béla és Róth Zsigmond, Vámos Imre.

Valamennyi a modernizmus elkötelezettje volt. De mit is jelentett ez akkor? Magyarországon, a két világháború közötti időszakban, párhuzamos tradíciók jellemezték mind az építészetet, mind a társadalom egészét. Tovább élt még a méltóságos és egyéb uraságok világa, akik a neobarokkban érezték magukat otthon – ha tehetnék volna, meg is állították volna a történelmi időt a 18. század végén, de legkésőbb a reformkorban. A budai hegyekben épültek a neobarokk villák, kívülről szimmetrikus elrendezéssel, melybe a belső funkciót is belekényyszerítették. A kortárs Szekfü Gyula szerint a neobarokk nem pusztán művészettörténeti fogalom, hanem társadalmi jelenség is volt.

De ezzel párhuzamosan, a trianoni tragédiát követően, létezett egy másik világ is, mely nem a (nemzeti) múltba próbált beletemetkezni Kismarthy Lechner Jenő felvidéki neoreneszánszával vagy Wälder Gyula neobarokkjával, a népieskedők álstílusával. Ez a másik világ felvállalta a jelenkor kihívásait, szellemét: a liberális, újlipótvárosi, zömmel zsidó középosztály a nemzetközi modernizmust a maga polgári életmódjához, ízléséhez, arculatához idomította. A *numerus clausus* után a zsidóságnak a gazdanemzetbe vetett hite megingott, és a nemzetközi ihletésű modern építészet felé fordult. Ezenfelül a modernizmus számos, a zsidóknak tetsző vonással rendelkezett mind filozófiáját, mint pedig gyakorlati stratégiáját illetően.

A modernizmus kultúrtörténeti konvergenciát jelentett a képileg a judaizmus és a modern nyugati civilizáció között. Mind a modern művészet, mind a modern építészet elutasította a hagyományos ábrázolási tech-

nikákat, és absztrakciót vezetett be. Az építészetben a korábbi anyag- és díszítésközpontú szemlélet átadta a helyet egy térközpontú koncepciónak – a belsőben fény és idő fejezte ki az einsteini áttörést. Nem csoda, hogy a modernizmus kihívta maga ellen a totalitáriánus populisták – Sztálin és Hitler – haragját. Ezenfelül az orosz (zsidó) avantgárd nyugatiasított és építészetbe öntött hatása is követhető az újlipótvárosi visszafogott, modernista homlokzatú házakon, melyek külső felületét erkélyek teszik mozgalmassá. Erich Mendelssohn, németországi-palesztinai-amerikai építész lekerekített formái is helyet kapnak itt éppúgy, mint a korabeli Tel-Aviv kicsit dekós ízű „Bauhaus-folklórjában”. A Pozsonyi úton haladva, a Nagykörút gipszarchitektúrája lecsendesedik, az üzletek között előbukkanó mives bejárati ajtók mögött visszafogott eleganciájú kapualjak és lépcsőházak tűnnek fel: világos vagy fekete fényes márványlapok – nem ritkán a homlokzatot is világos márvány burkolja, legalábbis a földszinten – eltűnik a gipszdíszítés, az „építészeti faragott kép”. Mérsékletességet valló polgárság lakott itt.

Újlipótváros történelmileg Budapest hatodik zsidónegyede, a feltételezett ókori aquincumit, a középkori budavárit, az újkori óbudaít, az erzsébet-terézvárosit és az ólipótvárosit követően. Az Újlipótváros házait az 1930-as évek során cégek, biztosítók (Phoenix), jó módú főorvosok, ügyvédek építtették, és a zsidó középosztály bérelte a 2-3 szoba-hallos lakásokat. A lakbér egy jobb fizetés felét-harmadát tette ki, ám az élet olcsó volt, és a családok megengedhették maguknak, hogy eljárjanak a Dunapark kávézóba, illetve a Szent István park déli oldalán levő Lugano kávéházba, látogassák a mai Radnóti Miklós (Sziget) utcai iskola helyén álló Singer-féle tenisz/jégpályát. Ezen átlagtól eltért az úgynevezett „Proliház” városi tulajdonban (Visegrádi és Radnóti utca sarkán, szobakonyhás folyosóvégi vécével és több udvarral), illetve a luxusbérház a Pozsonyi út 38–40., tulajdonképpen a Szent István park északi oldalán.

Újlipótváros kicsi város, főutcával és főtérrrel. Főutca a fásított és kissé

szélesebb Pozsonyi út, melyen a 15-os villamos közlekedett. A raszteres alaprajzból feltűnő Szent István park központi fórum, mely a Duna-part felé szélesedik, egykor két gyerekmedencével és homokozóval, valamint közvetlen hajójáráttal a Margitszigetre.

A negyedet nem lakták különösen vallásosak, de a minimális zsidó infrastruktúra megvolt. A Csáky (Hege-dűs Gyula) utca elején egy udvar lefedésével jött létre a Baumhorn Lipót által tervezett zsinagóga. A Hollán/Sziget (Radnóti Miklós) utca sarkán építette a Pesti Izraelita Hitközség kultúris lakóházát 1937-ben, melyben az első három szintet a Chevra Kadisa iskolája használta. A Hollán utca 31. alatt működött a Kállai-Brandeis Mozgásművészeti Iskola, mely nyugatias, kreatív táncművészetet oktatott. Eredetileg csak Kállai volt, de a zsidótörvények értelmében Kállai Lili keresztény „társat” kellett találjon. (Társsa, Brandeis Elza mentette a Soros családot a nemzetiszocialistáktól Almádiban.) Az iskolát mint nyugati irányultságút átformálták az 1950-es években. A Csanády utcában működött Aranyosi-féle kereskedelmi isko-

la, a Sziget-Kresz Géza sarkon elemi iskola volt.

Számos mozi volt a negyedben: Lloyd a Hollán Ernő utcában (ma Odeon), Ipoly az Ipoly utcában, Elite (Szindbád, illetve Tanács) a Vígszínház mellett. Moziba majdnem minden társadalmi réteg eljárt, de a reklámok a polgároknak szóltak – szőrmét, pelyhepaplant stb. hirdettek. A Vígszínház Molnár Ferenc és Szomory Dezső szellemiségű darabokat és operetteket játszott, komoly darabok a Nemzeti Színházban kerültek színre, ahova az itteni polgárok szintén eljártak, éppúgy mint operába és hangversenyre.

A környéket már megépülése idején is a kis boltok sokasága jellemezte: Brauch hentes a mai McDonald's helyén, a Tátra utca elején a „Fleischer hentes”, Glasner pék a mai Príma Pék helyén, Molnár és Moser drogéria a mai Rothschild mellett, a Katona József-Hollán Ernő sarkon a Székács-bazár. A modernitást két garázs képviselte, Hollán Ernő-Victor Hugo sarok, illetve Katona József-Tátra utcai sarok.

Mint ahogy az egész magyar zsidóság történetében, itt is a munkaszolgálat indította el a hanyatlást. A vészkor-

szakban több család volt kénytelen összeköltözni egy lakásba. A bombázások során városszerte fedél nélkül maradt lakosság behúzódtott az üres lakásokba. Az ostrom után visszatérő eredeti tulajdonosok/bérlők társbérletekbe kényszerültek, majd megkezdődött a nagyobb lakások kettéosztása. Végül a zsidóság 1956-os nagyarányú kivándorlásával a zsidó többség megszűnt.

Am a korábbi szellemből valami megmaradt, új középosztály alakult ki a régi maradványaival koegzisztálva, bár a zsidó orvosok és ügyvédek, vállalkozók – már ami megmaradt belőlük – inkább a Duna túlsó partján laktak. Más jómódúak főképp presztízsből költöznek ide, némelyikük megtagadja a helyi polgári szellemet, égnék lendített tetőtér-beépítéssel emelik magukat a köz fölé.

Azért lakunk a Wallenberg utcában, mert szeretjük a városias, de modern lakókörnyezetet, mert azonosulni tudunk azokkal az értékekkel és közösségi tudattal, amelyek ezt a negyedet létrehozták, és mert az utca névadójában a több ezer éves túlélés egyik segítőjét ünnepelehetjük.

KEMÉNY ISTVÁN

A kereszteződés

Hajnali fél öt. A tejszállítók teherautója áll meg a sarkon. Letesznek öt mázsa tejet az élelmiszerbolt elé. Az ő zajuk az első igazi zaj az éjszakai autók után, amik még inkább kísértetek mint tények. A tények fél ötkor kezdődnek. A szomszéd utcából idehallatszik az első trolis. A kereszteződés négy nagy sarokházában összesen két ablak világos.

Háromnegyed öt. Két járókelő találkozik a sarkon, és itt ma reggel ez az első ilyen találkozás. Kissé nevetséges helyzet, mert mindketten el akartak vinni egy zacskó tejet a bolt elől, de így egymás miatt nem merik. Az egyik most megy dolgozni, a másik soha nem fog.

De a tejet mindketten elvitték volna.

Háromnegyed hat körül matatnak odalent. Autóik zárjaiban, és legalább hárman, és a boltajtó is nyitva van már. Két eladólány cipeli be a tejesládákat éppen.

Az átellenes sarkon is bolt van, zöldségesbolt, maga a zöldséges pedig most érkezik meg a furgonjával a nagypiacról. Arra, hogy ő mikor indult, nincs adat. A zöldséges kövér, mogorva, mégis középponti ember itt a kereszteződésben. A ládákat már a segéd pakolja le, ő maga mára végzett. A boltja fölött van a lakás. Felmegy a kutyáért. A nap folyamán már nem csinál majd semmit, csak a kutyát fogja sétáltatni, bár azt szinte folyamatosan. Így jelen lehet a kereszteződés társadalmi életében, és van alibije, hogy miért nem áll be soha a felesége helyére a segéd mellé. Bár alibire nincs szükség, mert a feleség meg éppen így vehet részt a kereszteződés életében. Ez a munkarendszer régi, régebbi a furgonnál, régebbi a kutyánál, a segédnél, a zöldségeséknél, régebbi az egész kereszteződésnél, kétszáz nemzedékre megy vissza, és jó.

Meleg március van, nyitott ablakok.

Fél hétig a sarokház összes kisbabája felsír, négy vagy öt lehet belőlük, és mindegyik komolyan veszi feladatát, az ájultan alvó szülők észre térítését. Fékcsikorgás, két autó majdnem összezsúszik. A kereszteződésben könnyű karambolok gyakran történnek, nem egyértelműek a táblák, és nem is lehet oldalra látni az eszeveszetten parkoló többi autótól.

Hat után már komoly forgalom van: autók, gyalogos átutazók és a lakók, akik a négy sarokházban élnek, a kereszteződés polgárai. Ebben az órában a hagyományoknak megfelelően felerősödik, majd beáll a város alapzaja.

Háromnegyed hét, még szürkület. A nagy, kivilágított zöldségeskirakat csodálatosan szép.

Fél nyolc és tíz között rajzanak ki a négy sarokház idős úrnői bevásárolni. Elegáns sétálásuk az ötödik emeletről már jól megfigyelhető, és az eszeveszetten parkoló gépkocsik közt is élményszerű. A kora délelőtt bármely pillanatában lenézve is látható közülük kettő-három, átlóban a zöldségestől a boltba vagy a boltból a zöldségeshez. Vagy éppen állva és beszélgetve. Odabent pedig – bár ez nem tartozik szorosan a kereszteződés madártávlati képéhez – tegeződnek a zöldségesnével, viszont túl szigorúan bannak az átellenes élelmiszerbolt kamasz eladólányaival.

Negyed tíz után három perccel valaki üvölt, mert egy tilosban parkoló miatt nem tud kiállni a kocsijával.

Kilenc óra húszkor néhány szem esik. Társalgási téma.

Tíz óráig tizenhatszer történik a kereszteződésben olyan találkozás, hogy a felek meg is állnak. Ebből hatszor támad csoportosulás három vagy annál több résztvevővel. Ebből az első öthöz a zöldséges és a kutyája is csatlakozik. A beszélgetésekből hangos nevetés igen jó arányban, háromszor hallatszik fel, egyébként pedig a káros

jelenségeket – autóriasztók, kutyaszar, szemét, stb. – bírálják.

Tízkor az ablakban cigarettázom Dezsővel. Nálunk aludt. Másnaposak vagyunk. Nem nagyon érdeklí, hogy egy jó kis országról beszéljek neki: erről a négy sarokházzal és a köztük lévő kereszteződéssel. És hogy mennyire tökéletes világ lehetne ez, ha kettő helyett mind a négy sarkon volna valami fontos üzlethelyiség, gyógyszertár, posta. Ez egy kicsi állam ötszáz polgárral, harminc kutyával, két forgalmas kereskedelmi úttal, langyos, városi klímával, állandó, át-siető idegenforgalommal és az idegeknek ártalmatlan megszólásával.

Dezső annyit mond, nézzem meg jobban.

Tíz után még tartanak a napi bevásárlások, de feltűnnek már az overallos szerelők is, és a négy sarokház névtábláit kezdi bogarászni, és feltűnnek a postások is, akik útbaigazítják őket. Négy postás tűnik fel, mert négy körzet találkozása a kereszteződés.

Tizenkettő tájban jön két hittérítő. Csalódottan távoznak. A zöldséges negyedszer jön le a kutyával.

Rövid csönd.

Negyed egykor hatalmas csattanás. A harmadik karambol ebben a hónapban. Egy percen belül húszfős közönség veszi körül a két autót, két perc múlva negyvenen vannak: az éppen utcán levők, aztán a vevők, végül a boltosok. Az ablakok is sorra nyílnak, végül összesen kb. száz szem szegeződik a színpadra. A hagyományoknak megfelelően először a sértett ugrik ki értékes kocsijából. Üvöltve káromkodik, de először mégis a behorpadt hátsó ajtóra pillant. Ettől az apró gyengeségtől háttérbe is szorul, mert a bűnös ügyis érdekesebb. A hagyományoknak megfelelően a bűnösre kíváncsi mindenki. Ki is nyílik a másik autó.

És csönd lesz, mert merev arcú, sápadt pár száll ki. Olyan sápadtak,

hogy annak semmi köze nem lehet ehhez a karambolhoz. A káromkodás is lepereg róluk, és szilánkokra török az úttesten. Annaira érzéketlenek a tömegre, hogy hagyni kell elmenni őket. És mennek, mennek egyre távolabbi utcákon, később már kint a Duna-parton, nemsokára már nevetgélve, csókolózva az Árpád-híd felé; mint egy váratlan keresztkérdés.

A nap délutánja

Sebesült a baleset A változata szerint sincs. Villámgyorsan megegyezik egymással a két autós. A szerelmesek adnak egy betétlapot a szakállasnak, aki fejét csóválva beül a kocsijába, és elhajt abba az irányba, amerre a jobbkezes szabályt figyelmen kívül hagyó szerelmesek löktek. A pár még megvárja a rendőröket (mert mégis jönnek), aztán a lány ül a volánhoz. Keserves fintorral indul el a kocsijuk, de legalább az eredeti irányba. Az üvegszilánkokat egyelőre nem söpri össze senki. Oszlik a csödület. A keresztesződés nyugalma helyreáll.

A valaha széles járdákat elfoglalják a parkoló autók. A keresztesződés környéke tele van boltokkal és irodákkal, és az autók percenként állnak ki és be. Kegyetlenül pontos mozgásban van az összes autó, mint a kártyalapok hajnalját.

Feloszlott a karambol csödülete.

Csak most tűnik fel, hogy még egy megrongált autó parkol a sarkon. Nyilván egy régebbi karambol nyomait viseli, különben a csödület, ami nagyrészt a keresztesződés népéből került ki, nem hagyta volna elmenni a feleket. A mi házukban lakik egy feljelentős bácsi, járókerettel jár ugyan, de kitűnő szemmel. Neki rutinfeladat lett volna észrevenni a szökési kísérletet, és szokása szerint ott is nélkülözhetetlenke-

dett a csödületben. De még ő sem vett észre semmit. Akkor pedig tényleg nem most sérülhetett meg a harmadik autó.

Iskolások mennek át a keresztesződésen.

Egy óra. Ebédszag.

Most két percen át üres a keresztesződés. Még autó sem mozdul.

Ez alatt a két perc alatt kerül fel a lakásunkba az újság. Én lehettem lent, de nem tudom. Ha a keresztesződésnek volna újságja, azt venném. Most lenne holnapra anyaguk, egy szép karambol.

A keresztesződés története csödületek története. Százhusz éve parcellázták a területet, akkor lehetett az első csödület. Megjöttek a földmérők, akik önmagukban még csak eseménynek számítottak volna, és odalépett hozzájuk egy szántóvető, hogy ugyan mit csinálnak itt? Ez a beszélgető csoport talán már csödületnek tekinthető. Ha a csödületek nevet vagy számot kapnának, mint

SZÁNTÓ T. GÁBOR

Újzséland, Judapest

(Rock and roll)

*Ha kétszer zárja rá mindhárom zárat.
Ha minden zs betű láttán elsápad.
Ha előre köszön az egész háznak,
hiába luxuslakás, haza nem találhat.*

*Ha nem bírja kimondani a szót,
nem gondol magáról, se róla semmi jót,
de éjjel és nappal rabruhás álmok
kísértik, s emelnek köré rácsot.*

*Riadtan látott vagonok s kémények,
gyávaságból elkapart remények,
divatautó, telek, tőzsde és ékszerek,
családi ezüst s kopott perzsaszőnyegek,*

*a nagy bent a spájzban nácikat keres,
„csak nehogy olyan iskolába menjen a gyerek!”
Pánik, mániák, múltó tévképzetek,
neurózisból desztillált elméletek.*

*Biedermeier, távfűtés, érzékeny idegek,
kárpótlásból épp kifizetett pszichiáterek.
Welcome home, ez az édes otthon: Újzséland, Judapest!
Welcome home, ez az édes otthon: Újzséland, Judapest!*

a hurrikánok, meg volnának becsülve. Így viszont félő, hogy a kis csödületekkel együtt elfelejtjük azt a nagyot is, ami ebből a keresztesződésből került fel a történelembe. Páran élnek még a keresztesződés négy nagy házában abból a csödületből, ami a Wallenberg-csődület nevet viselhetné.

Mint aki lát, negyed kettőkor ösörög zsidóasszony könyököl ki szemben. Öt percig fog kinézni, mint mindig. Megpróbálok ezalatt végig csak rá gondolni. Nem sikerül.

Folyamatosan erősödik az érzés, hogy egy fáradt, hajnali társaság kártyázik az autókkal. Kihúznak egyet a pakliból, dugnak a helyére egy másikat. Az a parti mozgatja az egész város forgalmát. Estére bizonyosság lesz az érzésből.

A sarki zöldséges megint lejön a kutyával a lakásukból. Benéz a boltba, ahol a felesége meg a segéd ad el. Ő maga csak hajnalban dolgozik. Árut

hoz a nagypiacról. Attól kezdve a bolt előtt ácsorog a kutyával, és beszélgeti a kereszteződés népét. Nagyon kövér, nagyon bajszos. Ösztönszerűen játssza a mérges, kevészavú, arany szívű embert.

Hamar kijön a boltjából. Ácsorog a szokott helyén a behajtani tilos tábla mellett. Szemben észrevesz egy káromkodó férfit, akinek megnyomták a hátsó lökhárítóját, és tanúkat keres. A zöldséges nem érti. Igen, itt állt ő is alig egy órája a csődületben, de senki nem vette észre, hogy a karambol kárt tett volna másik autóban is.

Az öregasszony becsukja az ablakot.

Jön egy publicista. Negyvenes, álmos nő bevásárlókosárral. Bemegy a

zöldségeshez. Ha cikke van az újságunkban, aznap mindig feltűnik a kereszteződésben. Ha feltűnik a kereszteződésben, mindig tudjuk, hogy ma cikke is jelent meg.

Átfutom a cikkét. Kijön a zöldséges-boltból. Most jóllakott: észreveszi per sze a káromkodót, de nem mint témát. Átlóban átvág a kereszteződésen, köszöntik egymást a zöldségesekkel, és eltűnik a boltban, ami már a mi házuk holtere. Ő is a kereszteződés lakójának számít. Az lehet, hogy nem lakik éppen a négy sarokház valamelyikében, de a boltjaink közösek.

Közben a boltból is kijött, és eltűnik arra, amerről húsz perce a látótérbe érkezett.

Most egyszerre két autó áll ki, és három áll be a helyükre. Kártyában ilyen nincs.

Minden órának megvan a telefonálója a sarkon. Ennek is. A szőke szakállú fiú sétált ki beszélni, akinek a festék-boltja nem látszik ide. Egy fél autólámpa-burát odapasszol a zöldséges segéd söprűje elé, akit most kiküldtek eltakarítani a karambol nyomait.

Román cigányok vonulnak át a kereszteződésen Angyalföld irányában. A rossz trafikoslány, aki mindig átszalad aprót kunyerálni, iszkol vissza a boltjába.

Háromnegyed három. A szemközti hosszú erkélyen elkezd a délutáni föl-le-sétáját a melegítő baci. Időt jelez és mosolyt fakaszt. Egyéb funkciói már nincsenek.

Megváltoznak a fényviszonyok. A nap egyre ferdébben süt, egyre könnyebb belátni a szemközti lakásokba. A kereszteződés hét emelet mélységben van. Ott még előbb lesz este.

Egyhangúan cserélődnek az autók. Mindig kering kettő-három a háztömb körül, és ha megürül egy hely, azonnal beáll oda valami.

Az érzés, hogy kártyáznak az autók, mégsem fog kitartani estig.

Finálé kéne a nap végére, amikor felvonulnak a nap eseményei meg az események szereplői, és még talán történik is valami. De ma már megtörtént. Délben, a karambol.

A zöldséges már megint a sarkon van. Kutyástul. Fogad. Két panaszost hallgat, akik különböző panaszkodó pózokban járulnak elé. Aztán ő is – viszonzva a pózt – panaszodik nekik egy kicsit. Enyhén leereszkedő méltósággal panaszodik, mint aki bármikor, bárhol megengedheti ezt magának. Méltósága jelének használja a behajtani tilos táblát, amelynek beszélgetés közben nekidől. Mögötte váratlanul kigyullad boltja utcai fénye, almára, narancsra, citromra süt. Ettől a perctől zárásig teljes fényében, pompájában áll ott a zöldséges. Most mindene megvan. Boltja fölött az első emeleten a lakása, a bolt előtt a kétkerekű pótkocsija, a mellett parkol büszkesége, a teherautó. A járda szélén kólásrekeszek. Az utcán kínált gyümölcsök fölött szép, narancs-sárga-zöld kihúzható sátoztető. A bolt-nak van Coca-Cola-neonja is, de a

zöltségést nem zavarja ez az erős vendégfény. A két cégnek közös érdeke, hogy ez a neon itt legyen ezen a zöltségesbolton.

Ez a sarok egyértelműen az övé. Ez egy *zöltségesség*, és ő ennek a *zöltségességnek* a *zöltségese*.

És mégis mekkora ez a kereszteződés. A zöltségessarkot el is lehet kerülni.

Fél öt. Munkából jönnek haza az emberek. Még csak kezdődik az alkonyat. Az autók mostantól éjszakai parkolóhelyet keresnek maguknak. És ezek már a mi autóink. A GLU-100, a FOF-731 és a többi ismerős rendszám, hazatérőben. Karambolok ilyenkor nincsenek, mert ezeknek a vezetőknek hazája a kereszteződés.

Mégis történik valami. A tudatlanság lendületével KITHIRA TOURS feliratú, emeletes busz kanyarodik be az utcába olyan ívben, amit szinte lehetetlen hátrafelé megismételni. Az ív háromnegyedénél el is akad a parkoló autók között. Itt nem járnak buszok, nem férnek el. Dudálással telik meg az utca, és a busz araszról araszra próbál tolatni.

Szép busz. Fehér. De pánik jeleit mutatja. A tekintete a tolató rángások miatt ijedtnek látszik. Rablótanyának tartja a kereszteződést? Vannak utasai, de kialszik az utastér világítása, és a füstüveg-ablakokon e nélkül már nem lehet belátni. A vezető sem száll le megnézni, mitől hány centire áll, mire vigyázzon tolatás közben. De nagyon ügyes.

A csődület összeáll. Eleve ellenséges a busszal, de néhány kéz ennek ellenére kaszálni kezd, hogy irányítsa a tolatást. A vezető azonban rájuk dudál. Aránylag könnyen ráhagyják.

Mielőtt valódi csődület keletkezhetne, kiszabadul a busz. Megint kigyulad az utastérben a világítás. A csődület embereinek azonban túl magasan van az utastér, nem jól látják a buszablak árnyképeit. A vezető, talán hogy elterelje a figyelmüket az utastérről, egy ezen a tájon még nem hallott, furcsa, sóvár buszvijogást hallat. Aztán tart tovább a busz utazása, amit – csak a felirat alapján – nem ez a nemzedék fog befejezni.

A mögötte két irányból feltorlódtott autók még tíz percig vonulnak át a kereszteződésen.

„Szenes Hanna volt a nagy szerelmem”

Pataki Ferencsel beszélget Szegő Péter

Az idősebbek még jól emlékezhetnek az elmúlt évtizedek híres fejszámolóművésze. A ma 87 éves Pataki Ferenc Dombóvár díszpolgára, számos kitüntetés tulajdonosa, egy Pozsonyi úti lakásban él, és szelleme semmit sem kopott.

– Mennyi 312 528-szor 617?

– Most a kilenccel és annak hatványaival foglalkozom. Nyolcvanegyet bármelyik háromjegyű számmal gyorsabban összeszorzom, mint maga a számológép.

– Jó. Mennyi 81-szer 675?

– (Azonnal – Sz. P.) 54 675.

– 81 a negyedikennel...

– Az 43 046 721.

– ...is menne?

– Persze, hogy menne. Kicsit tovább tartana, de menne. Mondjon egy kétjegyű számot!

– Legyen 55.

– (Húsz másodpercenyi gondolkodás után – Sz. P.) 2 367 569 655.

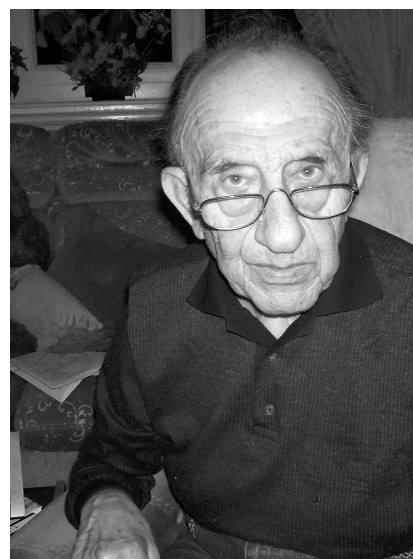
– Fantasztikus. Le vagyok nyűgözve.

– Szorozza meg 6561-et, 81 négyzetét egy háromjegyű számmal! Mi a szorzat utolsó három számjegye?

– 429.

– (Nyolc másodpercenyi gondolkodás után.) 589-cel szorozta meg és a végeredmény 3 864 429.

– Stimmel. Ezek szerint máshogy nem végződhetett volna a szorzat 429-cel?

Fotó: Szegő Péter

– Nem. Írja be a gépbe a cipőméretét és a testtömegét együtt, kap egy négyjegyű számot. Szorozza meg kettővel. Adjon hozzá negyvenet. Szorozza meg ötvennel, adjon hozzá nyolcat és vonja ki a születési évét. Egy olyan hatjegyű számot kapott, amelynek az első két jegye a cipőmérete, a középső kettő a testtömege, az utolsó kettő pedig az életkora. Ez mindig kijön.

– Persze, mivel amit elmondott, vagyis a cipőméretem és a testtömegem együtt, szorozva százzal, plusz 2008-nak és a születési évemnek a különbsége, azaz az életkorom.

– Amikor színpadra léptem mint fejszámolóművész, néha ilyeneket is be kellett vetnem. Az önmagában kevés lett volna, hogy egy pillanat alatt megmondtam harminchat és huszonnégy szorzatát. A hatvanas években a *Ludas Matyi* szerkesztőségének volt egy

előadása Debrecenben, ahol a lap főszerkesztője, Tabi László a következőképpen konferált be engem: „Hölgyeim és Uraim! Aki most következik, azzal együtt jöttem Debrecenbe a vonaton. Kinéztünk az ablakon, és láttunk egy birkanyáját. Azt kértem tőle, hogy gyorsan számolja meg, ha tudja, hány birka legel a réten. Erre ő rögtön azt válaszolta, hogy 679. Megkérdeztem tőle, hogy ment ez ilyen gyorsan. Azt mondta, ez nagyon egyszerű volt: megszámolta a lábukat, és elosztotta négygel.” Mindenki nevetett. Ha így konferál be valakit, egyből fölkelte a közönség érdeklődését. Amivel még személyessé tudtam tenni a műsoraimat, az az volt, hogy megkérdeztem a közönség egy-egy tagját, mikor született, és kapásból megmondtam, hogy az milyen nap volt. Maga mikor született?

– **1972. május 14-én.**

– (Négy másodpercnyi gondolkodás után.) Vasárnap volt.

– **Igen. 1971. július 27-e mi volt? Akkor született a feleségem.**

– (Hat másodpercnyi gondolkodás után.) Kedd. Az egész közönség kíváncsi volt, hogy a hét melyik napján született.

– **Mikor derült ki, hogy ilyen képességekkel bír?**

– Szüleim kereskedők voltak Dombóvárott, és amikor 1926-ban, ötéves koromban hallottam, hogy egy fillér az 125 korona, egy pengő az 12 500 korona, pillanatokon belül tudtam számolni pengőről koronára és vissza. Ötévesen már fölléptem egy nagykanizsai szalldában. Egy egyjegyű számot megszoroztattam 729-cel, majd a szorzatot 81-gyel, ezt pedig kilenccel. A végeredmény utolsó számjegyéből megmondtam az eredeti egyjegyű számot, a 729-szeresét, majd annak a 81-szeresét.

– **Tehát 1921-ben született?**

– 1921. január 20-án. Csütörtök volt. Az óvodában elkezdtem számolni a lépéseimet egyesével. Aztán megszoroztam kettővel, majd hárommal és így tovább. A végén kilenccel szoroztam. Fölléptem Lakner bácsi színházában, ő elvitt Beke Manóhoz, a világhírű mate-

matikushoz, aki megkérdezte tőlem, hogy hány éves vagyok. Hat, válaszoltam. Erre ő azt kérdezte, hogy az édesapám hány éves, mire mondtam, hogy harmincegy. „Hány év múlva lesz édesapád kétszer annyi idős, mint te?” – jött az újabb kérdés. Tizenkilenc – feleltem. Hatéves koromban ez már gondolkodás nélkül ment.

– **Említette, hogy a szülei kereskedők voltak. Mivel foglalkoztak?**

– Édesanyám a róla elnevezett Ilka áruházat vezette Dombóvárott. Min-

Rodolfo, akivel nagyon jó viszonyban voltam, és aki nagyon okos ember volt, azt javasolta, hogy csak akkor írjam alá az operettszínházzal a szerződést, ha benne van, hogy nem kell vámot fizetnem.

denki ismerte, az egész várossal pertuban volt. Édesapám huszár őrmester volt az első világháborúban. Hadifogságba került Oroszországban, ahonnan a saját lován jött haza, Tolnára. Testvérem nem volt. Neológ, zsinagógába járó, a szombatot és az ünnepeket tartó emberek voltak a szüleim. Édesanyám gyertyát gyújtott minden péntek este. Az anyai nagyszüleim még szigorúan tartották a kósert is, a szüleimre ez már nem volt jellemző. Apai nagypapám ötven évig tanító volt Tolnán, illetve Bonyhádon. Az iskolaigazgatóságig vitte. Apai nagymamám német anyanyelvű volt, egy szót sem értett magyarul. Osztrák szépségkirálynő volt. Ha háromszor ment ki az utcára egy nap, akkor háromszor öltözött át, még idősebb korában is.

– **Otthon milyen nyelven beszéltek?**

– A szüleimmal magyarul, bár apám jól tudott németül. Apai nagymamám-mal muszáj volt németül beszélni. Mivel zsidó hittanra jártam, mindmáig tudok héberül olvasni.

– **Milyen iskolákba járt?**

– Négy elemi után az Esterházy Miklós Nádor Reálgimnáziumba kerültem. Dombóvárott érettségiztem, majd Budapestre jöttem zeneiskolába, hegedültem és harmonikáztam. Orvos akartam lenni, de egyetemre a numerus clausus miatt nem mehettam. Ránki Dezső apja tanított harmonikázni. Néha azt mondtam a közönségnek, hogy adjanak egy matematikai föladatot, és amíg meg nem oldom, addig játszom. Közben kitanultam a férfi és női kalapkészítő szakmát, le is vizsgáztam belőle. Visszaköltöztem Dombóvárra, ahonnan 1942 októberében behívtak munkaszolgálatra Sepsiszentgyörgyre. Egy büntetőszázadhoz kerültem, a Markó főfoglárja volt a parancsnokunk, képzelheti, milyen lehetett. Kivittek minket Ukrajnába. Az 1944-es visszavonuláskor megszöktem. Partizánkodtam, ha jól emlékszem, Nyitra környékén, majd Kárpátalján 1945 májusában szovjet hadifogságba kerültem. Hiába mondtam, hogy zsidó vagyok, azt a választ kaptam, hogy miért nem úgy viselkedtem, mint a varsói zsidók, és elvittek a magyar katonákkal. A brjanszki erdőben lettem fakitermelő. Két embernek napi hét köbmétert kellett kivágnia. Megszöktem és eljutottam Kijevig. Ott elbújtam egy Budapestre tartó vonaton. Csapon, a határon, a kutya kiszagolt. Elvittek Lembergbe egy büntetőtáborba. Két német hadifogollyal sódert raktam le a vagonokról. Miután a normát százötven százalékra teljesítettük, megengedték, hogy levelet írjak Dombóvárra. A községházára címezve annyit írtam: „Élek. Pataki Ferenc.” 1947-ben, úton hazafelé, átutaztam Máramaroszigeten. Jöttek oda a helyi, Auschwitzot túlélte vallásos zsidók. Kértem tőlük enni, mivel a szabaduláskor kiadott, három napra szánt élelmiszert két óra alatt megettem. Magyarul kértem, mert jiddisül nem tudtam, és hiába voltam harminckilenc kiló, mivel nem volt szakállam, nem hitték el, hogy zsidó vagyok, és nem adtak enni. Hogy ne haljak éhen, amíg hazaérek, minden állomáson, ahol megállt a vonat, kiadtam egy-egy ruhadarabomat egy szelet kenyérért cserébe. Egy alsónadrágban és lepedőben érkeztem Debrecenbe. Rákosi Mátyás tartott beszédet a debreceni pályaudvaron, én pedig ott ültem har-

minckilenc kilósan az első sorban egy szál gatyában és lepedőben. Az, hogy mindezt túléltem, és még mindig élek, a gimnáziumi tornatanáromnak köszönhetem, aki nagyon keményen fogott, és kiváló tornász lettem.

– A családja túlélte a Soát?

– A családom túlnyomó része Auschwitzban végezte. Egy rokonom, aki túlélte Auschwitzot, és most Kanadában él, azt mondta, hogy a szüleimet és az apai nagyszüleimet a vagonból egyből küldték a gázba. Az anyai nagyszüleim már korábban meghaltak.

– A Szovjetunióból hazatérve Dombóvárra ment vagy Budapestre?

– Dombóvárra, de csak pár hónapot töltöttem ott, aztán jöttem vissza Pestre, ahol letettem az artistavizsgát, és elkezdtem dolgozni, fejszámolni. Iskolákban, munkahelyeken léptem föl. Közben megismerkedtem az első feleségemmel, és 1949-ben összeházasodtunk. Ő, szegény, 1963-ban meghalt. Ebből a házasságból van két lányom, a nagyobbik az Ab Ovo Kiadó igazgatója. A hatvanas években ismét megházasodtam, de a második házasságomból nincs gyerekem. Az ötvenes években fölléphettem külföldön, aztán a hatvanas években hosszabb időt töltöttem mindkét Németországban.

– Az októberi forradalom hol érte?

– Itthon. Egy héttel korábban érkeztem haza Kelet-Németországból.

– Sosem gondolt az emigrálásra?

– Nem, pedig Németországban egy hatalmas lakást ígértek, ha ott maradok. Nem volt nekem semmiféle problémám itthon. Jól megfizettek.

– A fejszámolásból jól meg lehetett akkor élni?

– Hogyne. Rengeteg szerződése volt. Egy föllépésért Kelet-Németországban kaptam ötszáz keletnémet márkát, Kelet-Berlinben akár nyolcszázat is. Egy munkás havi százhús-százharminc márkát keresett ekkor. De Nyugat-Berlinben nyolcszáz nyugatnémet márkát, Svédországban pedig 1956 nyarán bruttó 350 dollárt is megkerestem föllépésként, ebből persze mind az itthoni, mind a kinti ügynökségem levett tíz-tíz százalékot, így maradt 280 dollár. Persze 1956-ban nem lehetett hazahozni a pénzt. Vagy elvásárolta az

ember, vagy a kinti magyar nagykövetségen keresztül átváltotta forintba, persze irreálisan alacsony árfolyamon. Így történt, hogy 1956-ban hazajöttem vagy hat televízióval, nyolc motorbiciklivel, egy vagonnyi holmival. Rodolfo, akivel nagyon jó viszonyban voltam, és aki nagyon okos ember volt, azt javasolta, hogy csak akkor írjam alá az operett-színházzal a szerződést, ha benne van, hogy nem kell vámot fizetnem. Képzelje el, mivel Kelet-Németországban több mint öt évet dolgoztam, és ezt igazolni is tudtam, kapok német nyugdíjat. Most emelték föl havi 14 euró 21 centről 14 euró 83 centre. Szerintem bekerülhetne a Guinness-könyvbe mint a világ legkiőbb német nyugdíja.

– Mikor lépett utoljára színpadra?

– Négy-öt éve. Azóta csak a televízióban szerepeltem egyszer-kétszer.

– Auschwitz után tartotta a zsidó ünnepeket?

– Nem, semmit, a nagy ünnepeket sem.

– A rendszerváltás óta sem?

– Nem.

– Izraelben járt?

– Soha. Valaki nemrég azt mondta nekem, hogy az izraeli magyarok közül az idősebbek mind ismernek. Oda-vagyok Izraelért, és nagyon kimennek, de a feleségem – aki német – egy autóbalesetben a fél oldalára megbénult, őt meg nem hagyom itt. Nekem ő volt, és mai napig is ő a támaszom, még így is, hogy nem egészséges. Mos, főz, takarít, mindennel ellát. Egyébként három éve kaptam Izraelből egy levelet, hogy megtalálták a papám életbiztosítását.

– Hogy került oda?

– Fogalmam sincs. Apámnak volt egy ezerdolláros életbiztosítása. Kamatos kamatokkal együtt kaptam nyolc és félezer dollárt. Aztán kiderült, hogy valamit rosszul számoltak, és még kaptam 1350 dollárt.

– Akár még föl is léphetne a kinti magyarok előtt.

– Tudja, mi jutott erről eszembe? Szenes Hanna volt a szerelmem. Dombóvárra járt nyaralni a rokonaihoz a harmincas évek közepén, és ott estünk nagy szerelembe. Imádtuk egymást. Aztán ő Palesztinába került, én Budapestre, majd a Szovjetunióba, és soha többet nem láttuk egymást.

1%

a Szombatnak

Kérjük, ajánlja fel Ön is adója 1 %-át a zsidó értelmiség fórumának, a Szombatnak

- mely az egyetlen független szellemiségű, politikai és kulturális magyar zsidó lap;
- tájékoztat, és véleményt mond a világ, Izrael és a magyar politika híreiről;
- megalapítója és fenntartója a www.antisemitizmus.hu honlaponak, melyen dokumentálja és küzd a zsidó- és Izrael-ellenes előítéletekkel szemben;
- konferenciákat szervez zsidó irodalomról, színházról, filmről;
- szervezője a Szombat Salonoknak, ahol a lap olvasói írókkal, művészekkel és politikusokkal találkozhatnak és beszélgethetnek.

Ehhez nem kell egyebet tennie, mint mellékelnie a nyilatkozatot adóbevallásához, amelyben kijelenti, hogy adója 1%-át a 18165850-1-42 adószámú szervezetnek kívánja felajánlani.

E kis fáradsággal hozzájárulhat a Szombat további megjelenéséhez. Támogatását előre is köszöni A Szombat szerkesztősége

TÉREY JÁNOS

XIII.

Paulus

(…) I/19

*Kemenszky volt Pál fékezője,
Kicsapongásban mentora,
Tanácsadó: látta előre,
Honnét startol, mikor, hova;
Egy aroma, egyféle illat,
Egymás közt házassodtak ifjak:
Két deklasszált familia,
Szent István park, vanília-
Fagylalt, Bébi cukrászda sodra,
Ipoly mozi nőstényszaga;
Együtt kapaszkodtak föl a
Pozsonyi úti villamosra.
Radnóti lányok! Kékeres
A mellük, s vérük fűszeres. (...)*

PAULUS – 2000. május-2001. január. Az Újlipótváros a pesti East-Manhattan, amelynek kopottan is legelegánsabb avenue-ja a Pozsonyi út, s amelynek legelőkelőbb parkjában a második világháború kitörése után már nem épülhettek meg az ambíciózusan megálmodott felhőkarcolók. A szikrázó márványlépcsőházak, kicsorbult és megfoldszott lépcsőlélekkel, hiányos fölratokkal (ÁR.LÓ), a kulcsos-tükrös-ülőkés liftek, sajnálatosan üres portásfülkék, a nagypolgári kétszázhusz négyzetméterek, a tenispályányi tetőteraszok margitszigeti panorámával, a több száz *eredeti* Bauhaus-körablak, meg a frissen csiszolt parkettájú nappalik, falukon az obligát Scheiber Hugó-vásznakkal. A zsinagógával szemközt horror-téma vendéglő a Hegedűs Gyula utcában. A Kabbala bolttól kétszáz méterre szélsőjobbos könyvkiadó. A joggal önérzetes társadalma, a délceg Vígyszínháza, az ápolat parkjai, a rakpart a mártírok bronzcipőivel, a delikátooltjai, a videotékái, a decens rendelőintézete a Visegrádiban, a mezsgyéire tolaodó panel. Kétszer laktam a szívében, egyszer félévig a Hollánban, aztán öt évig a Vágban, most a peremén lakom. Életem legfontosabb házibulijai és szilveszterei is díszrácsos és üvegablakos, kávébarna újlípótvárosi ajtók mögött zajlottak. Jobb napokat látott, kicsit megsavanyodott, lassan magára találó környék. Például Rómában több kilométer hosszan nyújtóznak a ragyogóan fölújított, „Újlipócia” stílusú utcák, minden sarkon pezsgő étellel. Pesten kevés savanyúbb atmoszféra volt a kilencvenes években, mint mondjuk egy vasárnap este februárban, a Szamovár presszóban üldögélve, szintetizátormuzsika mellett. Manapság akad némi választék, ott van mindjárt a Bécsi sörözőből lett Firkász, vagy az igazán békebeli (1913-as) Kiskakukk az egyik Palatinus-ház alján, nem is szólva a Csanády utcai Kánaánról. A 15-ös villamos, amelynek sínparját gyerekkoromban még láttam a kera-

mitkockák között, ahogy a Parkon túli „vasalóházak” felé szalad. A Fenyő Miklós által is megénekelt Bébi cukrászda helyén a kilencvenes években játékboltot rendeztek be. Az Ipoly, ahol egyébként sosem jártam – L’ amour néven – pornómoziként vetgetált, csak azután lett belőle parkettadiszkont. Aztán itt van a földbe süllyeszthető ablakokkal rendelkező Dunapark nagykávéház, amely annyi év szünet után végre majdnem az, aminek valójában kéne lennie. Félszeg, mai szóval „élhetőnek” mondanám az Újlipót. Végre van körülbelül egy tucat valódi étterem és sokkal több jó bolt a szűkebb értelemben vett környéken. De ez még mindig nagyon kevés.

A gyönyörű gyár

*Olyan az ország, mint a gyönyörű gyár
A Révész utca végén, kulcsra zárva.
Emlékszik, mint a játszótéri pázsit,
A felnőtt század kisgyermekkorára.*

*Egy rész téglából, egy rész műanyagból,
Két holdnyi föld, világtól elhagyott.
Kemény művészet kell, hogy összetartsa
A gazdátlanul tengő anyagot.*

*A pléhtető lejtőjén mennyi manzárd!
S legszebb a tornyok cukorsüvege...
Ha kialudna egyszer a kemence,
Az utca jéghidegre hűlné le.*

*A portás lustán megzördíti kulcsát:
Belül csupa tűz, kifelé komoly.
Az egyetlen hír ösztönéletéről
A kéményből fölszálló füstgomoly.*

*Éppen ilyen gyönyörű gyár az ország,
Legszurtosabb a szabadok közül.
Ha készen kapja féligkész jövőjét,
Szerencsájének dehogyis örül;*

*És nyögi azt a hülye hagyományát,
Hogy nem cselekszik isteni parancsra.
A túlélésre gondja van: kaput zár,
Hogy műszak végén bús fejét lehajtsa.*

*A változások öre változáskor,
Akár a népe, oly tanácstalan,
De akkor is szép, hogyha tetszhalott, mert
Akárhogy nézem: ragyogása van.*

*Fölelbrészthetném, mint vendég a portást,
De egy káromkodásával megölne...
Csak alszik, mintha kisgyermekkorában.
Alszik. Akármilyen lehet még belőle.*

A GYÖNYÖRŰ GYÁR – 2004. jan/febr. 4. Helyszín a szomszédunk, a századfordulós gázkészülékgyár a Népfürdő utca sarkán, amelyik anno hadikórház is volt, s a kétez-

res évek közepén vedlett át méregdrága apartmanházzá. Vízlepcsőt is terveztek az udvarára (medence lett belőle végül), de nem ez a fontos, hanem a hűvös, északias nyerstégla textúra, amelyik mindig nagy hatással volt rám, a Borsos József-féle debreceni ravatalozó élménye óta. Meg természetesen az ország, mondjuk így, a polgárosodás egyik korai fázisában. És a mazochista magyar karakter.

In memoriam

*Mi készül itt?... Erőgép nyújtogatja
Karcsú dinoszaurusz-nyakát;
Fejét csóválja finnyásan, hatalmas
Acélszervával üti át*

*A kőház homlokát (egymásra roskad
Két páncélbiztos mennyezet),
S kidobja hűsége foglalatukból
A rothadt belsőségeket,*

*S amíg én szeptember szűrt napsütését
Ízlelgetem, ahogy tavaly,
Kőpor telepszik asztalomra, s ott lent
A gép is megmoccan; szilaj*

*Bivalyként öklel: behorpad a kocka
Klinkerből rakott oldala,
S most épp olyan a tegnap még erős vár,
Mint egy meglekelt koponya...*

*Elnézegettem ezt a téglakockát
Öt ingoványos éven át,
Számon tartottam és tiszteltem is, mint
A Nagyfeszültség otthonát.*

*Utódom, aki hű kémként kipillant
Öt gazdag évem ablakán,
A transzformátort látja, mint szobáim
Szellemlakója valahány?*

*Nem! formáit nem, csak telkét találja:
Tojáshéjnál törékenyebb a ház.
Bár könyvbe írták, egyszeri a képe,
Akárcsak a fogantatás.*

*Kíváncsiságból szedték szét – mint bűvös
Kockát – a tűzvörös trafót,
S megtudták titkát: egykor díszterem volt,
Itt keltek egybe Anód és Katód.*

IN MEMORIAM – 2002. dec. 11. Arról a vöröstéglás, harmincas évekbeli trafóházzal van szó, amelyet a régi lakásom ablakából nézegettem. A Hegedűs és a Vág utca sarkán állt, s a Paulusban is szerepel. Most az újonnan is kicsit lepusztultnak látszó Római kert áll a helyén. Azt a régi épületet hetekig tépték-cibálták a munkagépek, de egyhamar nem adta meg magát: odaállították valaha tisztességesen.

A Lipótvárosi Teher

(részlet)

(4. tétel: Allegro molto)

*Kavicsbányák közt élt a pályaudvar,
Mely nőttön-növe népesült a sok
Szeszéyesen kígyózó szárnyvasúttal.
Sínpárok – csintalan szőlőkacsok! –
Hálózta be a rozsdabarna ország
Rakpartjait; valóságos folyondárt
Növesztett indázó csápjaival
A városnyi mezőn a nagyipar...
S a járvány életkedve volt a legszebb:
A zsombékos lapályt
Fölfalták, mint a rák
Áttétjei a testet,
Az új kitérők; egyre áttekinthetlenebb lett
A Duna oldalán
A rend,
Ha volt egyáltalán. –
Csődgondozó jött lopva, csendben,
Mint ordas a mesében, megjelent
Az ismeretlen
Kertész, hogy visszametssze
A meddő ágakat...
A vágányzár előtti percre
Emlékeztetve itt maradt
A Bahnhof, aztán azt is eltemettük
Tömött bajszú térfőnökével együtt,
És lett a tájból rozsdatemető.
Hát így. A föld feletti pálya*

Elbújt a fű fakó palástja

Alá – íme, a sugárzó erőmező! –;

S az ördög játékmozdonyára

Én gondolkodom csak, álomsírba szállva.

Kik csaptak lármát az előbb?

A váltóőrök és rendelkezők.

Ők szolgálták hűségesen, hiában

A szárnyaskereket

A pótkávészagú Monarchiában.

Halottaskertjükben fölébrednek,

Mint Schliemann Trójában, s az antik

Fűtőházból kapok sugallatot

(Útszélre, ördög! félre, balhít!):

Azért volt minden pályamunka, hogy

E fantomváros éltető tejútja

Agyamban megvilágosodjon újra.

A LIPÓTVÁROSI TEHER – 2003. febr.-márc. 19. A hajdani vizafogói teherpályaudvarról van szó, amelyiktől a XIX. század végén még – egykorú térképek tanúsága szerint – egészen a belső-Lipótvárosig húzódtak a vágányok; érintve például azt a várkastélyszerű áramfejlesztő telepet is, amelyben fiatalkoromban filmeket forgattak, s amelynek ma a Cézár-ház áll a helyén. A hatvanas években már csak az Ipoly utca vonaláig jutottak el a vonatok, ma pedig csupán a Duna Pláza mögötti őrház, meg a sín- és talpfamardékok emlékeztetnek rájuk. A nyolcvanas évekig rozsdámető volt a pályaudvar, vesztogló gőzökkel, fémgyűjtők

paradicsoma. Csak maga az állomásépület vészelte át ezt az időt. Szomszédságában éppen most bontják a a nálánál sokkal fiatalabb Szikra Nyomda nugátszínű tömbjét.

Édes otthon

Ahogy mindegyik vidéki Róma

Szívében ott a fórum, és a fórum

Szívében ott a mosolygó triász:

Úgy áll a nyárfától ölelt agóra

Középpontjában egy vajsztűnű ház.

Ott, ahol a futballpályás folyópart

Ívét az égboltozat folyosója

Határozott vonallal metszi el;

S így tolmácsolja azt az úri óhajt,

Hogy „Lakni tessék!” földi s égi jel.

Mi kell? Két könnyű, összecukható szék

A szélcsatorna hűvös magasában...

De jó beszívni a festékszagot...

Fűnyíró zúg. A portálok vakok még,

És lakatlanok a kirakatok.

E forradásos föld csupa ígért...

A nyár csúcsán emelkedik az erkély,

Ahonnét esőtől feketedő

Cseréptetőkre látni, s egy kiégett

Telekre... Fél hat, vacsoraidő;

Most harangoznak a karmelitáknál;

Harangszóban fürödni napszakonként

Pompás dolog, mint megfürödni az

Emberfölötti jóban: íze átjár,

Bőrünkre száradt cseppje hű viasz.

Úgy áll a nyárfától ölelt agóra

Középpontjában egy vajsztűnű ház,

Miképpen mindegyik vidéki Róma

Szívében ott a fórum, és a fórum

Szívében ott a mosolygó triász.

ÉDES OTTHON – 2003. okt. 5. Táj állandó mozgásban. Valamikor ártér, később legelő. A hajdan üzemekkel, raktárakkal, ipari préřivel pompázó Vizafogó most úgy fest, mintha az Újlipótváros közvetlen, északi nyúlványa lenne, a lakótelepet irodaházakkal és apartman-házakkal keverő utcáival, ütemesen dzsentrifikálódó népességével. Az ablak előtt hat éve sokkal több nyárfa és jegenye állt, mint most. Azt mondják, a nyárfák allergiát okoznak a repülő virágzatukkal, amelyikre rátapad a por meg a pollen, ráadásul pudvás lesz a fák belseje, és harmincéves kor fölött instabillá válnak... Pest alighanem az érett Kádár-kor lakótelepeinek köszönheti a tömegestül ültetett nyárfákat. Azt is mondják, ha beteljesül rajtuk az ítélet, pár éven belül véglegesen eltűnnek a városból. „Futballpályás folyópart” az Elektromos Művek telepe, a karmeliták temploma pedig a Huba utcában van. De hiszen az már Angyalföld!

TALMUD Eredeti TALMUD részletek magyar fordításban, kommentárokkal

TALMUD

Domán István

Domán István

TALMUD

Eredeti TALMUD részletek
magyar fordításban, kommentárokkal

ULPIUS-HÁZ

ULPIUS-HÁZ

Domán István főrabbi fordításában!

PETRI LUKÁCS ÁDÁM

A Tátra utcai házibácsi sirámaiból

Miért nem jó seft csinálni finom boltot nekünk?

Olyat, ahol ízléses helyiségben tiszta pultokról kínálják kedves és figyelmes eladók a jó portékát? Olyat, mint a bécsi Grabenen a Meinel, de legalább olyat, mint a Budagyöngyén a sajtos-sonkás, a Fény utcai piacon az oroszbolt, vagy a Hunyadi piac mellett a Culinaris. Persze nem pont olyat, a világért se, csupán egy egyszerű, tisztességes, mosolygós ABC-t. Ahol megkapok mindent, ami kell a hétköznapi főzéshez, háztartáshoz. Ha nem is olyan (bár miért is ne?), mint ahonnan Felix Krull csent magának desszertet: „...*Sűrűn sorakoztak a homályos boltív alatt a sonkák, a mindenféle színű és alakú kolbászok, fehérek, okkersárgák, pirosak és feketék, pozsgás gömbölyűek meg hosszú, csimbókós kötélhez hasonlók. Töméredek bádogdobozban kakaó és tea, tarka üvegekben gyümölcsz, méz meg befőtt, karcú meg hasas palackokban likőrök és puncseszenciák töltötték meg a falipolcokat a padlótól a mennyezetig. A bolti asztal üvegezett kirakószekrényeiben füstölt halak, makrélák, orsóhalak, fél-szegűszók és angolnák tányérokra, tál-cákon kínálkoztak kóstolóra. Orosz saláta is volt ott tálcaszámra. Egy jégtömbön homár tárta szét ollóit; nyitott ládikában összepréselve, olajosan csillogva aranylott a sprottni, és a válogatott gyümölcs: kerti szamóca, kánaáni fürtökre emlékeztető óriás szőlő váltakozott szardíniás dobozok kis építményeivel és kaviárt meg libamájpástétomot tartalmazó gusztusos, fehér tégelyekkel...*”

Jó, ez túlzó óhaj lenne, ám afféle, amilyen Párizs, Berlin, Bécs, Amszterdam polgári negyedeiben van tucatszám, mi-

ért is nem adatik négy-öt egymással versengő a környéken?

Miért is, miért is, hát az az ándungom, hogy miattunk. Miattunk, akik az undok nénik boltjában vásárolunk a Tátra utcában, a Radnóti Miklós utcában, a Pozsonyi úton. Lemegyünk, mert egyszerűen úgy a leggyorsabb, vagy lemegyünk, mert elfeledtünk a bonyolult bevásárlókörutunkon valamit (ahová ezektől a boltoktól menekülve mentünk el), vagy bemegyünk, mert elfeledtük, hogy lehetne jó is egy bolt. Akármint is: hizlaljuk a kilátástalan középszer profitját.

Miért nem jó seft csinálni jó hentesboltot nekünk?

Olyat, ahol friss bárány kapható (a báránynak az ő bordája, nyaka, gerince, apróléka, combja, veséje). Gusztusos, tisztított, márványos húsu marha konyhakészen minden nap a pulton (a marhának bélszíne, hátszíne, csonttal vágott lába szára, nyaka és minden egyebe), borjú (borjú, ami – meglepetés – valóban borjú), tanyasi csirke, szép pacal, jó vese, kövér libamáj reggel, délből, este?

Érzésem szerint (bár erről nincs személyes tapasztalat, mert többször betértem ugyan a Csanády utcai és Tátra utcai boltba, de mindig üres kézzel távoztam) azért, mert jó nekünk a csirke onnan is, ahol halliszt ízű, nem baj, ha a fáradt-vörös színű kiszáradt marhadarabok a fakult disznóhúsok mellé vannak dobálva, nem baj, megvesszük. Aki meg nem, az mehet a Magyar utcába a török húsoshoz, és a néhány jó budai henteshez. (A Lehel piacról most nem írok, az külön szomorúdal.)

Miért nem jó seft csinálni nekünk jó éttermet?

Semmi csodára nem gondolok, csak olyanra, ahol tudnak főzni. Ahol nem áll meg a kanál a borjúpörkölt lisztel sűrített szaftjában, ahol a bor megfelelő hőmérsékletű, ahol a maceszgombóc

szétomlik, ha a kanál hozzáér, és nem akar kiugrani a csészéből, ha megkísérljük kettészelni, ahol négy-öt város-szerte híresen jó ételt adnak.

Erre a kérdésre, azt hiszem, tudom a választ. Azért, mert ezekbe az éttermekbe nem enni járunk. (Önigazolásképp persze a vendégek zöme „megnyalja tíz ujját”). Látszólag persze igen, hiszen délből is, este is tömve vannak, de valahogy mindegy, milyen a koszt, hanem hogy itt mindenki miféle, kedves vagy utált ismerős. S hát kétségkívül kedves, meghitt hangulata van e helyeknek. A főnök urak figyelmesek, szeretetreméltóak. Én is tudom szeretni ezeket az urakat, akiknek nem valami érzékeny az ínyük, az orruk, de mégis valahogy jó aurájú helyeket visznek. Munkatalálkozóimat, hirtelen ebédjeimet ide szervezem, örömet ülek át egy-egy percre

Fotó: Réz Mihály

szomszéd asztaloknál ülő ismerősökhöz. S majd máshol eszem jót.

Miért nem jó seft csinálni jó közparkot nekünk?

Mert a Szent István park így is fogalom, intézmény. Barátaink, akik átszakadtak a Dunán túlra (a Rózsadomb lankáira vagy akár a messzi Szentendrére), is átjárnak ide hetente párszor, hiszen mind itt vagyunk. Mind itt vagyunk, örülünk, hogy a gyerekeink itt összebarátkoznak, s miközben nem nézünk egymásra, mivel a homokozóban, motoron, a hajómászókán, a szökőkútnál, a hintánál mászkáló gyermekeket fixírozzuk, tudunk pár szót váltani egymással. Örülünk a virágágyásoknak, és annak is, hogy nincs is olyan sok csikk a homokozóban.

De miért nincsen itt pelenkázó, nagyobb babáknak elérhető magasságú vécé, mosdó? Miképp lehetséges, hogy az üvegszilánkot, szemetet nem takarítják el minden este?

Hát mert még nem borítottuk rájuk az asztalt, nem követeltük ki, mert valahogy így is jó ez.

Pedig nem jó ez így, de mégis az, magam is várom már a tavaszt, amikor végre megint parkozhatok.

(A ritmust megakasztva álljon itt egy zárójelnyi főhajtás annak, aki szerint nem kell megvárni a jó iránti keresletet, hanem meg kell teremteni a minőségi kínálatot, s majd igény lesz rá: a Wallenberg utca–Tátra utca sarkán lévő zöldséges kitűnő boltja mérték lehetne minden itteni boltosnak. S ha már erre a sarokra képzelem magam, sejteni vélem a környék boltjai körüli problémák kulcsát: a zöldséggel szembeni kedves kese néinek, az újságosnak előre köszönök, meghittlen gondolkodok rá, akárcsak a szemüveges bajszos úrra, aki néha szintén ott szolgál a kis hírlapos boltban. Kedves, bensőséges viszonyunkat nem zavarja meg, hogy soha nem kaphatóak itt azok a folyóiratok, amelyeket keresek, s a hetilapok se, ha délután kérdezem, mert az előbbieket nem, az utóbbiakat elégtelen példányban rendelik meg. Ez szeretetteljes nexusunkat nem zavarhatja meg: évekkal ezelőtt megszoktam, hogy e lapokat máshol szerezem be.)

Sámuel, a kisebbik fiam nemrég tanult meg járni. Ha kezét fogva, derékszögbe hajolva mellette megyek, úgy biztonságos, ha az ő lába elé is nézek. Amikor az ember utcakepe az autók ajtaja alatt húzódik meg, figyelmes lesz arra a végtelen mocsokra, amiben él. Régi koszosokra rétegenként rátapadt friss kutyaszarra, csikkhalomra, sáros újságfecnikekre, parkolócédulákra. Rendben, a Gergely Győző utca Tátra utca és Hollán Ernő utca közötti részét mindenképp elkerüljük, az a lustagazdájú kutyáké örökjogon. De az autótól, ha a ház előtt parkolunk, sem lehet a kapunkig kényszerkerülők nélkül eljutni. A parkból hazáig a séta: mintha szeméttelen gázolnánk át.

S van ez a titok, talán nem is olyan nagy titok, talán valami hazafiság, ott-honérzés, egymástudás, megnyugvás, ami miatt mégis itt lakunk.

Nem az a kérdés tehát, hogy miért szeretünk itt, hanem az, miért így.

Hiszen mi – bölcs újlipótvárosiak – tudjuk: annak is megvan a hangulata, ha valami jó.

Fotó: Réz Mihály

Város a városban – sok cukrászdával

Az Újlipótváros kicsit olyan nekem, mint egy város a városban. Bár várfallal nincs körbevéve, még az is észreveszi, hogy elhagyta a városrészt területét, aki először jár ott. Egy pici város, ahol piros trolibusz közlekedik, és a megállóknál vaníliaillatúak a sok cukrászdától.

Újlipótvárost egyik oldalról a Duna határolja, ezért a legjobb rálátás a Margit-szigetről nyílik, ahová első szerelmemmel mindig a Fischer cukrászdából vittük a rétest a beszélgetéshez. Túrósát és almásat. Egyszer beültünk a Duna moziba is (ma Odeon Lloyd) pattogatott kukoricát enni, miközben egy hiúzról szóló fil-

met játszottak, de nem tudtam figyelni, olyan hangosan dobogott a szívem, ugyanis Tomi még a híradó alatt megfogta a kezem.

A mozi mellett található Magyarországi egyetlen antikváriuma (a Gasztrofilm), amely kifejezetten szakácskönyvekben és filmes témájú kiadványokban utazik. Jó pár régi szakácskönyvet vettem már itt, sőt egy olyat is, aminek határozottan rántásszaga van és zsírpecsétések a lapjai. Leárazva jutottam hozzá, pedig igazi élet van a lapjai között.

Másik régi kedvencem a Pozsonyi út elején megbújó pici Mézes kuckó. Bár szubjektív vélemény az enyém, szerintem itt kapható a legjobb gesztenyeméz a városban.

A Mézes annyira pici, hogy minap,

amikor kedves barátnőmmel – hatalmas nevetések közepette éppen a legfontosabb pletykákat tárgyaltuk – benyitotunk, csodálkozva vettük észre, hogy bizony a Mézes se bírta a versenyt, feladta, és egy salátabár nyílt a helyén. Szegény eladólány nem győzött uralkodni a nevetésén, amiért rossz ajtón mentünk be. Egy fél méteren nagyon sok mulhat, tessék vigyázni!

Gondolom, a Pozsonyi úton jártas olvasó sejtí, hogy úton a Mézes felé mitől kerekedett akkora jókedvünk. Igen, a Vis Maior kávéházból jöttünk ki, miután megnéztünk egy kiállítást, és megittunk egy pohár bort.

Érdekes módon a gasztronómiához köthető kedvenc helyem nem egy étterem vagy cukrászda, hanem egy bolt. A Hollán Ernő és a Csanády utca sar-

kán található a Vom Fass kereskedése. Megszámlálhatatlan fajta olajat, ecetet, konyakot és brandyt árúsítanak. Csak nézelődni nem tanácsos bemeni, ugyanis a választék olyan szédültes, hogy biztosan többliternyi olyan olajcsodával térünk haza, amelynek a létezéséről azelőtt még csak nem is hallottunk.

Ajánlom kipróbálásra a piztácia-, vadrózsa- és szőlőmagolajat, de narancsos olíva nélkül se gyakran lépem át a küszöböt.

Ha már Csanády utca, akkor jó tudni a rettenetes névválasztású, viszont reggel hattól éjfélig nyitva tartó Fapuma zöldségesről a Csanády 16.-ban. Vettem én már ott éjnek évadján rucolát és vérnarancsot is. Természetesen csakis azért, mert este hat után nem jó nehezett enni.

És ha zöldséges, akkor nem maradhat ki a felsorolásból az Ági zöldsége a Tátra utca–Wallenberg utca sarkán. Talán nem túlzok, ha azt mondom, ami itt nem kapható, az talán

nincs is! Nem hiszem, hogy ide kéne járni krumplit vagy almát venni, de ha valami különlegességre van szükségünk, vagy csak tényleg gyönyörűnek kell lennie annak a salátának, akkor biztosan a legjobb választás Ági boltja. Mindig fantasztikus a gránátalma, mézédés és hatalmas a füge, sőt gyakran kapható olyan egzotikus gyümölcs is, amit otthon az internet segítségével tudok csak egészen pontosan beazonosítani, elkészíteni.

Ennyi zöldség-gyümölcs után maradjunk még egy kicsit a diétás ételek között. A Balzac u. 27.-ben nem kisebb csoda működik, mint a folyton diétázó hölgyek paradicsoma, a Cukorkomentes Övezet. Sacher tortájuk mindenkinek megér egy próbát, diéta ide vagy oda!

És ha már lefogytunk, együnk mégis egy keveset! Talán ebben a városrészben a legmagasabb a kávézók és cukrászdák egy négyzetméterre jutó száma, mégis a kis családi vendéglők jelentik az igazi vonzerőt az

Újlipótbán. Szubjektív kedvenceim következnek:

Harmadik, de mindenképp dobogós nálam a Firkász vendéglő (Tátra 18.). A titka szerintem, hogy ebédidőben kell menni, és nem vacsorázni. Este túl füstösnek érzem, akkor inkább a kávéház hangulata dominál, nem az étterem. De egy eszpresszóra is érdemes beugrani, esetleg egy pohár borra.

Másodiknak a Pozsonyi kisvendéglőt gondolom (Radnóti 38.). Egyértelműen egytálételbajnok, de a kacsasült és a vadas marhasült is öt pontot érdemel. Igazi időutazásban lesz része annak, aki itt ebédel.

Személyes kedvencem pedig a Kis-kakukk (Pozsonyi 12.). Látványnak is a legszebb, és konyhája is a legjobb a környéken, a kedves pincéreként nem is beszélve. Amíg az étlapon lesz a velős pirítós és a borjúláb héjas burgonyával, addig törzsvendég maradok.

Fűszeres Eszter

(www.fuszereslelek.blogspot.com)

Veszi a lapot?

Tudunk egyszerűbb, olcsóbb megoldást:

Előfizethet csekken, vagy banki átutalással a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra.

Az éves előfizetés díja 4250 forint.

Előfizetőink több mint 15%-kal olcsóbban jutnak a **Szombathoz**, mint azok, akik havonta vásárolják meg a lap számait. Mindazok, akik a fenti összegnél többet utalnak át, elősegítik a **Szombat** működését. Lehetővé teszik, hogy lapunk olyan olvasótársaikhoz is eljuthasson, akiknek anyagi lehetőségeik nem engedik meg, hogy rendszeresen olvashassák a **Szombatot**.

2008-as tervünk, hogy olyan magyarországi könyvtárakba is eljuttassuk ingyenesen a lapot, amelyek nem tudják állományukat bővíteni. Így szélesebb körben válhat ismertté és természetessé a zsidóság gondolkodása, s ezáltal **oldódhatnak az előítéletek**.

Támogatóink neve három kategóriában jelenhet meg a **Szombatban**:

Aranytámogató, aki 50.000 Ft-tal, vagy annál többel;

Ezüsttámogató, aki 25.000-50.000 Ft-tal;

Bronztámogató, aki 10.000-25.000 Ft-tal támogatja a **Szombatot**.

Legyen Ön is a zsidó kultúra támogatója, legyen Ön is Előfizetőnk!

Csekket, vagy további információt kérhet délutánonként a 311-6665-ös, vagy 302 0744-es telefonszámokon.

DUNAPARK ÉTTEREM ÉS KÁVÉHÁZ

Igény van rá

A valóságban talán nem is létező, de legalábbis elképzelhetetlen mértékű összegekről diskurál telefonján mögöttünk egy láthatóan törzsvendég üzletember. Először folyékony ivritet hallhatunk tőle, majd egy másik delikvensnél olaszra vált, utána pedig már magyar nyelven újságolja, hogy sikerült meg egyezni egy pár milliárdos üzletről valakivel. Örül, de csak elegánsan, visszafogottan. Az étlap első átfutásakor még azt gondoltuk, hogy ezeknek ott a Dunaparkban teljesen elment az eszük, úgy felülázták a helyet, de aztán a telefonos tárgyalás kedvező menete, illetve a sokadik végigvonuló nercbunda meggyőz: nem ők, esetleg mi vagyunk eltévedve. Hogy mit szeretnek itt a jómódúak, hamar kiderül számunkra is. Az ízléses belső tér, igényes berendezés és a normálisan – nem eltúlzottan – nyájas felszolgálók megteremtik azt a légkört, ahol az ember szívesen egyezik meg másokkal sok-

Fotó: Klein Rudolf

milliósi bizniszekről. Kár, hogy nekünk ma csak a hely tesztelése jutott, de az sem kevés. A főszakács a szakma régi motorosa, Both Zsolt, akiről eddig nem derült ki, hogy ennyire jól is tud főzni, korábbi helyein ezek szerint ennyire nem szárnyalhatott a képzelete. Itt viszont szinte minden csúcsminőség. A

tálalás is műremek, még a maceszgombócok rozmaringos libalevesben is katonás rendbe vannak elrendezve a hozzávalók, maga a táányér pedig szintén elegánsnak ható éjjeliedényre emlékeztető műtárgy. A leves káprázatos. Súlyos, bársonyos lé, benne illatos rozmarin, zöltségek, pár szelet főtt libamell és korrekt (de nem világbajnok) maceszgombócok. A 2900 forintot kóstáló (!) francia bagettszendvics nem sikerült áttűzőre, a kecskesajt ugyan minőségi, de a kacsamelldarabok lehetetlenít kiszáradtak, és télvíz idején túlzott bátorság ennyi vizes állagú paradicsomot használni. Ha már muszáj, koktél-paradicsom jobb választás lett volna. A korábban ismeretlen nevű hal, a „pangácus”-filé viszont szinte költemény. Szokatlan, újszerű halíz, hozzá pihe-könnyű Chardonnay sabayon (mindközönségesen: borhab), padlizsánkrém-mel töltött roppanós zeller-csipsz, kicsit elájult zöldspárga, vargányagomba, párolt cukkini, szóval színek és ízek követhetetlen kavalkádja szemkápráztató tálalásban. A narancsos-mákos crème brûlée-re már elfogynak a jelzők, roppan a felszín, süpped a kanál, ugrándozik a könnyű, citrusos hab. (Hozzá mézre tapasztott primőr ribizli, málna és valami egzotikus gyümölcs, nyilván ugyancsak a Közel-Keletről. A kávé is remek. Ha a közeljövőben üzleti tárgyalásunk akadna, ide jövünk. Fizesse-nek a gazdagok.

– dibbuk –

Summary

In his editorial (*Towards a democratic representation in the Jewish community*) János Gadó examines the representation of Hungarian Jews, the debated hegemony of MAZSIHISZ (Federation of Hungarian Jewish Communities): "If the most significant organizations act together by stating that they are the Jewish coordination body, and if their voice is regularly heard concerning important issues, then after a while it will be difficult to simply ignore them and they will also be able to show the State: here we are, please take us seriously."

In our World section three topics are covered: János Gadó writes about the Hillary Clinton-Barack Obama rivalry, we publish a summary of the Jewish movement in the African American community, as well as a report on a group of Jews in Uganda who have kept their Jewish identity.

We publish parts of Ágnes Heller's memoirs of New York in which she offers a view of the city's lively intellectual life. This is how she describes Tony Judt: "Recently Judt has handled Israel the same way as he has done French philosophers. He turns hatred into an ideology. In this case the biased attitude leading to a false picture is not only offensive but dangerous as

well, because this aversion is not personal but political." A Polish Jewish bookstore has opened in Pest recently and Leopold Kozłowski klezmer musician was invited to the opening ceremony where Gabriella Horn interviewed him.

Márton Csáki reviews a book containing Joseph Roth's three short novels published in Hungarian.

Újlipótváros – the riverside area of the Hungarian capital's 13th district – has traditionally been a dwelling place for the Jewish middle class. Our supplement is dedicated to this area and its special atmosphere, with pieces written by Rudolf Klein art historian, authors István Kemény, Gábor T. Szántó and János Térey, journalist Ádám Petri Lukács. Péter Szegő interviewed Ferenc Pataki who is famous for his outstanding ability to count in his head, and our two culinary experts Dibbuk and Eszter Fűszeres (Spicy) sketch the area's culinary map. Rudolf Klein writes in "Why do we live in Wallenberg street": "The reason why we live in Wallenberg street is that we like this urban and modern area, because we can identify with the values and community feeling which created this quarter, and because the street is named after one of the helpers of our thousands of years long survival history." The supplement is illustrated by Rudolf Klein and Mihály Réz's photos.

www.optiris.hu

OPTIRIS OPTIKA

- **Szemüvegkeretek, napszemüvegek széles választékban**
- **Komputeres és szakorvosi szemvizsgálat**
- **Kontaktlencse illesztés**
- **TB vények beváltása**

ÜZLETEINK:

WESTEND CITY CENTER 1062, Budapest, Váci út 1-3. Tel/Fax: 238-7088
ÁRKÁD ÜZLETKÖZPONT 1106 Budapest, Őrs Vezér Tere 25. Tel: 434-8132
EUROPARK 1191 Budapest, Üllői út 201. Tel: 347-1530
SPAR CENTER 1011 Budapest, Batthyány tér 5-6. Tel: 225-7540
MAMMUT 1. ÜZLETHÁZ 1022 Budapest, Lövház u. 2-10. Tel: 345-8179
MAMMUT 2. ÜZLETHÁZ 1024 Budapest, Margit krt. 85-89. Tel: 345-8381
STOP & SHOP 1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 138. Tel: 398-8153
CAMPONA 1222 Budapest, Nagytétényi út 37-43. Tel: 424-3370

Szabadság.

Úrrá lenni az elemeken. Amikor nincs más, csak a végtelen ég, a látóhatár és Ön. Az érzés, ahogyan kitárul a világ.

Az autó régóta a szabadság szimbóluma. Máshoz nem fogható érzés - kézben tartani az irányítást a végtelen sztrádán, és megérkezni egy biztonságos helyre - amit úgy hívunk: otthon.

Schiller Autó Család. A vezetés korlátlan élménye.

Schiller Opel

1138 Budapest, Váci út 113.
Tel.: 452-11-11
1046 Budapest, Főti út 143.
Tel.: 2 72 72 72
Karambo os Centrum
www.schilleropel.hu

CHEVROLET PERFECT

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 450-25-25
www.chevroletperfect.hu

TOYOTA SUPER

1044 Budapest, Külső Váci út 20.
Tel.: 380-0-380
www.toyotasuper.hu

EXODÁK PALOTÁJA
Tulajdonosi központ

1154 Budapest, Szentmihályi út 142.
Te.: 415-3000
www.pa.otaauto.hu

PERFECT HASZNÁLTAUTÓ

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 320 0166
www.perfekthasznaltauto.hu

Schiller
Autó Család
www.schiller.hu

Szabad Zsidó Tanház

Előadássorozat a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület és a Szombat folyóirat szervezésében

„Zsidó filozófiai dilemmák”

A Szabad Zsidó Tanház programjában a zsidóság kultúrájának, történelmének és vallásának alapkérdései mellett kiemelten szerepelnek jelenünk problémái, melyekre megpróbálunk a zsidóság kultúrájából merített, korszerű válaszokat adni.

2008. február 6. szerda, 18 óra:
Heller Ágnes: Mózes a modern szellemtörténetben – Freud, Mann, Hermann Cohen, Assmann, Szondi Lipót)

2008. február 20. szerda, 18 óra:
Tatár György: Német idealizmus és zsidó sors – (Buber, Rosenzweig, Scholem, Soloveitchik, Leibowitz)

2008. március 5. szerda, 18 óra:
Tatár György: Istenfogalom Auschwitz után

Helyszín: Bálint Zsidó Közösségi Ház (Budapest VI. ker., Révay u. 16.) Belépődíj egy alkalomra 600 Ft. Hat alkalomra érvényes, kedvezményes bérlet 2600 Ft. További információ: www.mazsike.hu

Támogató:

The L.A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora
Bálint Zsidó Közösségi Ház

Pikkelysömör, vitiligo, ekcéma,
tünetmentesítése UVB-fényterápiával,
pénzvisszafizetési **garanciával!**
Akné tünetmentesítése fényterápiával!

Bőrgyógyászati rendelőnk:
Bp., VII. ker. Klauzál tér 6. I/2.
(1) 787-3235, (70)268-0858
www.uvb-fenyterapia.hu

Végleges szőrtelenítés
villanófényvel (IPL),
női és férfi kezelőszemélyzet

Bőrgyógyászati rendelőnk:
Bp., VII. ker. Klauzál tér 6. I/2.
(1) 787-3235, (70) 409-5659
Kozmetikáknak kedvezően bérbeadó!
www.hair-removal.hu

BÁLINT ZSIDÓ KÖZÖSSÉGI HÁZ

FÓRUM

RANSCHBURG JENŐ ÉS VEKERDY TAMÁS

FEBRUÁR 10. VASÁRNAP 18.00

Hazánk két „legzseniálisabb” pszichológusa őszintén és bátran vall életéről, több évtizedet átívelő munkásságáról, de még az aktuális társadalmi-politikai kérdésekről is. A Park Kiadó gondozásában megjelent „Beszélgetések nem csak gyerekekről” című kötetük kedvezményesen vásárolható meg a helyszínen és dedikáltható.

Házigazda-moderátor: Perlaki Tamás

FORUM JUDEORUM

Nem hagyományos párbeszéd a hagyományról

FEBRUÁR 13. SZERDA 18.00

Sorozat, melyben megtudhatjuk, hogyan él, értelmek, kérdez és válaszol sok különböző, mégis hasonló zsidó bizonyos érdekesebbnél izgalmasabb dolgokat, mint első alkalommal azt, hogy ...a Teremtés igazi koronája - azaz a NŐ!
A meghívott beszélgetők, vitatkozók, egymásnak esők? Batsheva Oberlander, Bognár Adrián, Kelemen Kata rabbi, Peresztegi Ágnes, Schöner Júlia
Moderál: Darvas István rabbi

KULTÚRA

BÉT ORIM FILMKLUB

FEBRUÁR 23. SZOMBAT 18:00

Poggyászung, Kádár János Sólyom András

kétrészes dokumentum-játékfilmje
Kornis Mihály interpretációjában.

1. Az árulás következményei,
 2. A máig tartó következmények.
- Bemutató és beszélgetés az alkotókkal.

FENYŐ FRUZZSINA JAZZ DUÓ

FEBRUÁR 2. SZOMBAT 19.00

A zongora mellett: Irányi Eszter

Jazz standardok a '20-as évektől a '60-as évekig. Performance jellegű bárzene, két óras laza, kötetlen jazzbár hangulat egy kis felolvasással, színházzal.

CSALÁDI VASÁRNAP

KÉZMŰVES FOGLALKOZÁS, TÁNC

FEBRUÁR 24. VASÁRNAP 16.00

Habakuk bábszínház: Aranyos tarajos kiskakas

A huncut, ravasz róka ezúttal kiskakasra vadászik. Rigó és Macska, a Kiskakas barátai óvva intik, de a Kiskakas nem hallgat rájuk, ha a gyerekek nem segítenek, talán sikerülne is a róka terve...

KÁRTYA

TEXAS HOLD'EM PÓKERBAJNOKSÁG

FEBRUÁR 25. HÉTFŐ 19.00

Nem a Bálint Házban, hanem a Heaven Klubban (Bp.VII., Síp u.4.)!

Az első 5 helyezett díjazott. Fődíj: 40 000 Ft értékű utazási utalvány.

Előregisztráció szükséges. Jelentkezni legkésőbb a verseny előtt 1 nappal telefonon vagy emailen: peti@balinthat.hu.

A BÁLINT HÁZ ÉS A GÓLEM SZÍNHÁZ KÖZÖS PROGRAMJAI

Bővebb információ: www.golemszinhas.hu, www.balinthat.hu Helyszín: 1075 Budapest, Holló utca 1.

Múltheti ötös

Február 14., csütörtök, 19.30

Tavaly ilyenkor...4 éve ezen a napon... emlékszel?

Emlékszel? Nem csak arra, hogy velünk mi történt - hanem, hogy a nagyvilágban mi zajlott, és erről mit írtak a lapok? Ne keress rá a neten, úgysem találsz. Finom ételek mellett a régi hírekről mai véleményeiket kifejtik - a vacsoravendégek.

Rejtélyes gyilkosságok a Holló utcában

Február 23., szombat, 19.30

Vacsorázz és nyomozz velünk

A Holló utcai Gólem Szalon ártatlan vacsora-vendégei között egy gyilkos rejtőzik. Jófajta bor és finom falatok kísérik a nyomozókat a bűntény megoldása során - gyere, és leplezzük le együtt a tettest, mire az este véget ér!

BÁLINT ZSIDÓ
KÖZÖSSÉGI HÁZ
1065 BUDAPEST, RÉVAY U. 16.
TEL.: 311 6669 | WWW.BALINTHAZ.HU

Támogatóink: JDC Magyarország, MAZSIHISZ, kiemelt partnerünk a Szombat és a MAZSIKE. Szervezetünk a ZSKF tagja.